

Beheersplan 'voormalige Sint-Catharina Begijnhofkerk Tongeren'

Beschermd als monument bij K.B. op 30 december 1933

Opdrachtgever : Stad Tongeren

Opgemaakt door Steven Vandewal (stad Tongeren) en Dirk Pauwels (stad Tongeren) dd. 17.09.2018

ERFGOED	voormalige Sint-Catharina Begijnhofkerk Tongeren
LIGGING	Brouwersstraat zn, 3700 Tongeren Tongeren, afdeling 1, C228/00C000
BESCHERMINGSBESLUIT	30 december 1933 Besluit 0001 301233
OPDRACHTGEVER	<u>Stad Tongeren</u> Contact : Luc Houbrechts luc.houbrechts@stadtongeren.be
EIGENAAR – EINDGEBRUIKER	Stad Tongeren
BEHEERSPLAN opgesteld door	Steven Vandewal – archivaris E steven.vandewal@stadtongeren.be T 012 80 00 91 Dirk Pauwels – archeoloog-monumentenzorger E dirk.pauwels@stadtongeren.be T 012 80 00 87
DATUM OPMAAK	14 juni 2018

Inhoud

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed	5
1.1 Identificatie.....	5
1.2 Afbakening.....	6
1.3 Algemene foto's van het goed in zijn context (dd. 6 september 2017)	9
1.4 Juridische toestand.....	12
2. Historische nota.....	13
3. Inventarisatie huidige toestand.....	44
3.1 Algemene beschrijving en typering	44
3.2 Beschrijving van het bouwkundig erfgoed en aandachtspunten	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.3 Beschrijving erfgoed (onroerend door de aard en bestemming en roerend).....	67
4. Beschrijving van de erfgoedwaarden	80
4.1 (Bouw)historische waarde.....	80
4.2 Kunsthistorische waarde	83
4.3 Oudheidkundige waarde	84
5. Beheersvisie en doelstellingen	85
5.1 Doelstelling 1 : Restauratie.....	85
5.2 Doelstelling 2 : Onderhoud en instandhouding	85
5.3 Doelstelling 3 : Toegankelijkheid en gebruik.....	86
5.4 Doelstelling 4 : Elektriciteit en (brand)veiligheid	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
5.5 Doelstelling 5 : Bouwgeschiedenis	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
5.6 Doelstelling 6 : Dakgebinte.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

5.7 Doelstelling 7 : Bestemming.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
6. Maatregelen	87
7. Opvolging en evaluatie.....	92
Doelstelling 1 : Restauratie	92
Doelstelling 2 : Onderhoud en instandhouding	92
Doelstelling 3 : Toegankelijkheid en gebruik.....	93
Doelstelling 4 : Elektriciteit en (brand)veiligheid	93
Doelstelling 5 : Bouwgeschiedenis	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Doelstelling 6 : Dakgebinte.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Doelstelling 7 : Bestemming.....	94
Fasering :	94
Fase 1: najaar 2017.....	94
Fase 2: 1 ^{ste} semester 2018.....	94
Fase 3: 2 ^{de} semester 2018	95
Fase 4: 2019.....	95
Fase 5: ?	95
8. Extra toevoegingen.....	96
9. Bijlagen	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

1. Identificatie en afbakening van het onroerend erfgoed

1.1 Identificatie

Grootschalig referentiebestand (GRB)

Administratief perceel :

Gemeente Tongeren, Brouwersstraat zn, 3700 Tongeren.

Tongeren, afdeling 1, C228/00C000

Capakey 73083C0228/00C000

Erfgoed

De voormalige Sint-Catharina Begijnhofkerk werd beschermd als monument middels K.B. van 30 december 1933. Nummer 4.01/73083/103.1 (OL000398)

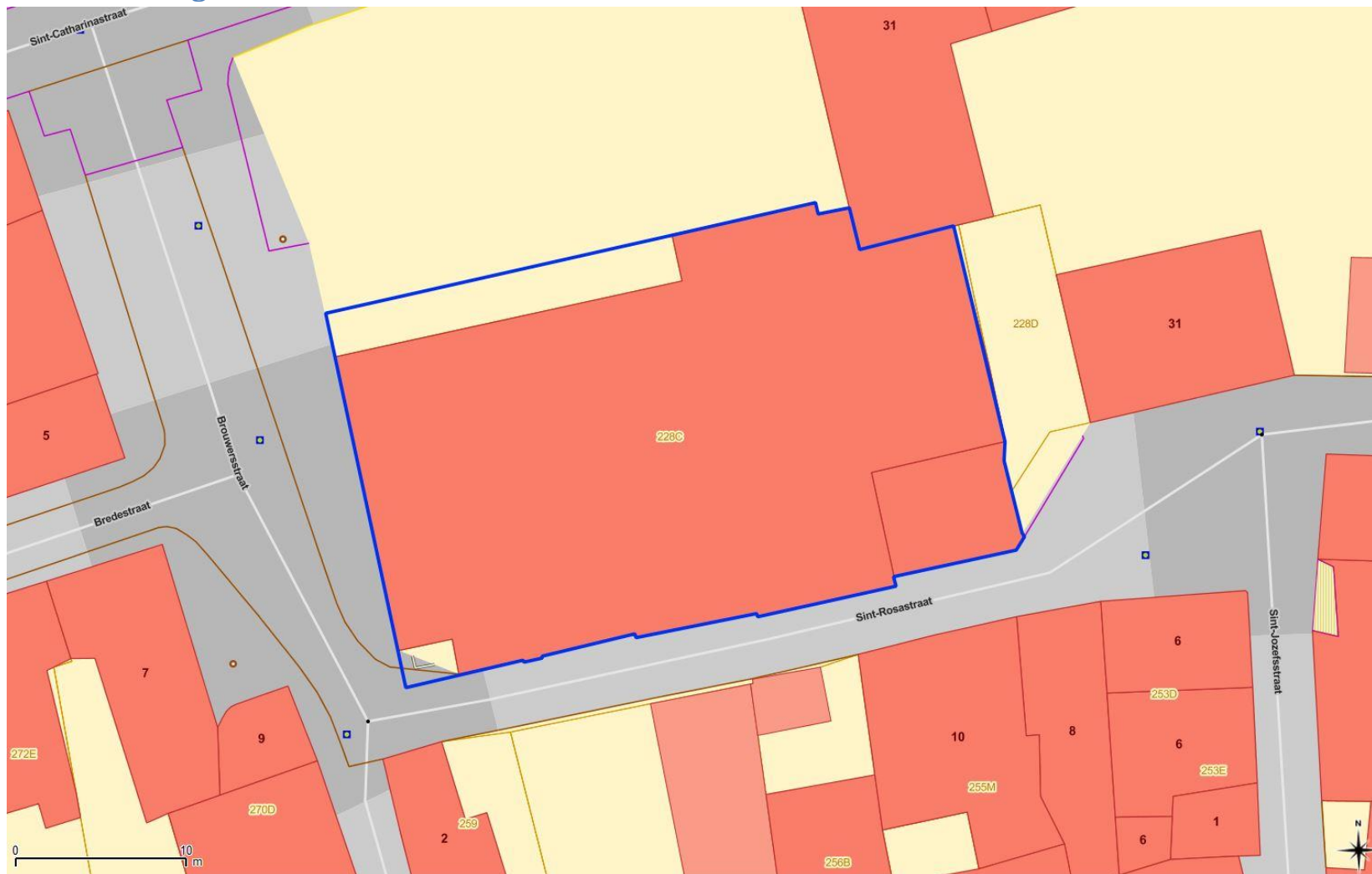
Het gebouw werd met het volledige begijnhof aangeduid als Unesco werelderfgoed kernzone sinds 2 december 1998.

Het gebouw maakt samen met het volledige begijnhof deel uit van een stadsgezicht en dit middels K.B. van 29 januari 1981. Nummer 4.02/73083/103.1 (OL000481)

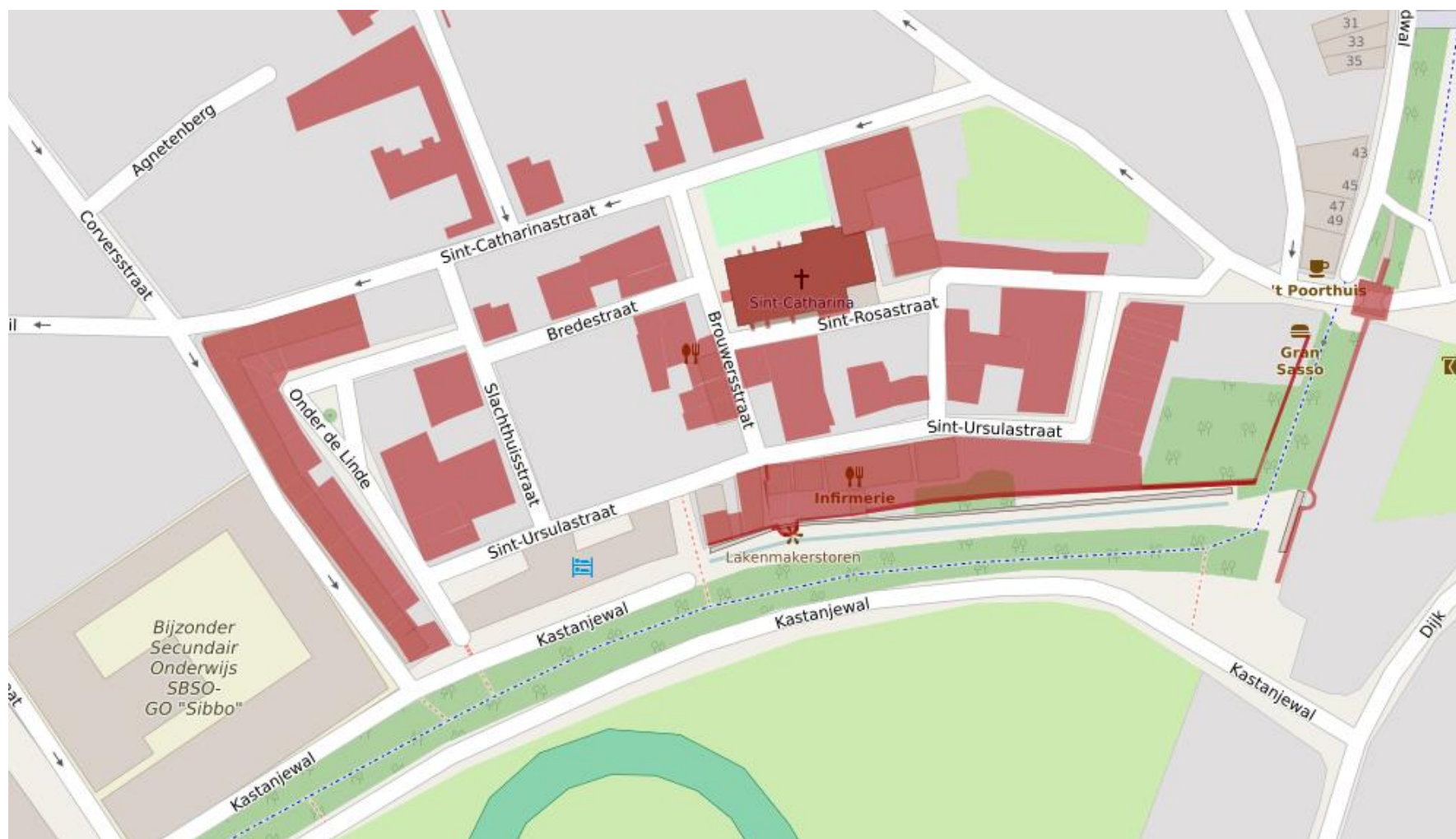
Het gebouw werd eveneens vastgesteld als bouwkundig erfgoed sinds 5 oktober 2009.

Het beheersplan kan zich beperken tot de voormalige begijnhofkerk als op zichzelf staand monument op basis van de aparte bescherming als monument sinds 1933. In het beheersplan wordt echter rekening gehouden met de ruimtelijke en historische context.

1.2 Afbakening

Afbakening met aanduiding van de perimeter (blauwe lijn) – met inbegrip van de zuid-sacristie en de ruimte met de grafstenen aan de noordzijde

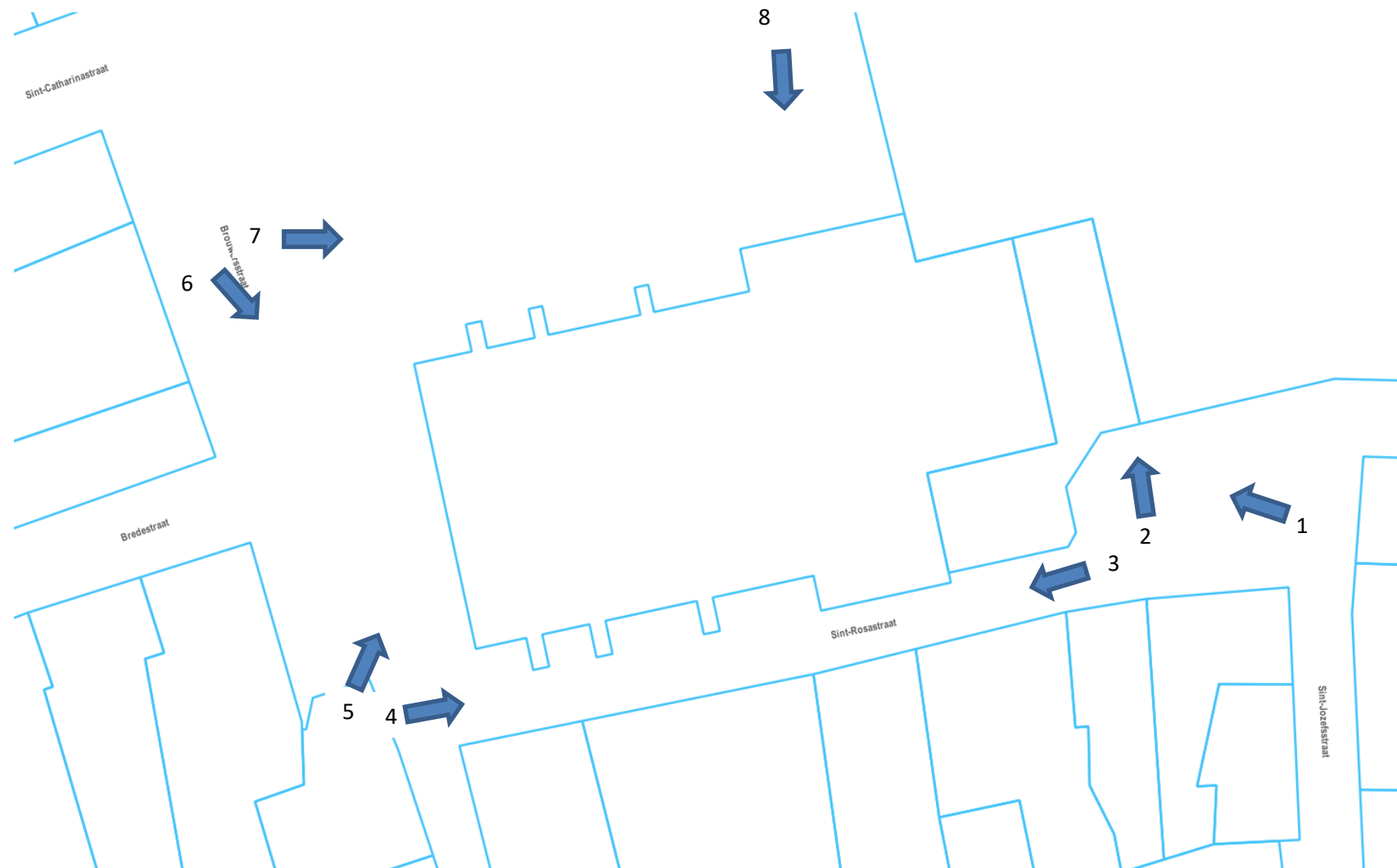

Beschermde monumenten Begijnhof – Geoportaal Onroerend Erfgoed

Afbakening stadsgezicht Begijnhof – Geoportaal Onroerend Erfgoed

1.3 Algemene foto's van het monument in zijn context (dd. 6 september 2017)

1. Zicht naar de zuidzijde en de achterzijde van het koor

2. Zicht langs het koor in de richting van het voormalige Minderbroedersklooster

3. Zicht langs de zuidgevel (in westelijke richting)

4. Zicht langs de zuidgevel (in oostelijke richting)

5. Zicht langs de voorgevel (in noordelijke richting)

6. Zicht langs de voorgevel (in zuidelijke richting)

7. Zicht langs de noordgevel (in oostelijke richting)

8. Zicht op de noordgevel (in zuidelijke richting)

1.4 Juridische toestand

Gewestplan 21. Sint-Truiden-Tongeren (1977) – De voormalige begijnhofkerk is gelegen in gebied met als hoofdbestemming ‘woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde’. Het begijnhof wordt aan de zuidzijde door de middeleeuwse Jeker gescheiden van de recreatiezone De Motten (Bron: Geopunt Vlaanderen).

De Begijnhofkerk ligt binnen het RUP Centrum Tongeren (goedkeuring opmaak in 2012, goedkeuring RUP door de gemeenteraad op 26/10/2016) dat een herformulering betekende van een hele reeks BPA's voor deelgebieden in de stadskern. De kerk is in dit nieuwe RUP onder art. 25 aangeduid als 'Begijnhof: zone voor openbaar nut' en ligt binnen de afbakening 'beschermd UNESCO-gebied'

(http://www.tongeren.be/Ruimtelijke_ordering/links_BPA_en_RUP_s/BPA_en_RUP/RUP_Centrum). Dit laatste wordt in de inventaris Onroerend Erfgoed omschreven als de Unesco werelderfgoed kernzone 'Begijnhof Sint-Catharina' (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/14980>).

De Begijnhofkerk is sinds 1933 een beschermd monument (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3902>) en maakt sinds 1981 deel uit van het beschermde stads- of dorpszicht 'Begijnhof Sint-Catharina' (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3376>). Binnen het gamma aan instrumenten voor erfgoedbehoud- en -beheer in Vlaanderen maakt de begijnhofkerk tevens deel uit van de sinds 19/02/2016 vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Tongeren', die de Romeinse en historische stadskern binnen de tweede eeuwse omwalling omvat

(<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11924>). Opgenomen in de inventaris van archeologische zones zijn '*zones waarvan we op basis van waarnemingen en wetenschappelijke argumenten kunnen aannemen dat ze hoogstwaarschijnlijk archeologische waarde hebben*'

(<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai>). Hoofdcriteria voor de selectie van deze zones door de Vlaamse Overheid zijn de aanwezigheid én de goede bewaringstoestand van archeologisch bodemarchief, de afbakening ervan gebeurt o.b.v. archeologische observaties en historische, bodemkundige, topografische, landelijke en andere gegevens.

De oudheidkundige waarde van de begijnhofkerk kan strikt genomen enkel worden gebaseerd op gekende gegevens over een archeologisch bodemarchief. Concreet betekent dit voor de kerk de gedocumenteerde aanwezigheid van grafkelders onder de kerkvloer (zie verder). Dit is echter wel een zeer minimalistische kijk op de site, gelet op het feit dat het begijnhof werd ingericht en bloeide bovenop de resten van de enige Romeinse stad in België. Daarom wordt oudheidkundige waarde hieronder ruimer behandeld, nl. ook als de archeologische verwachting van het terrein¹. Het feit dat de kerk deel uitmaakt

¹ Hoofdzakelijk gebaseerd op Baillien D., *Tongeren en zijn straten door de eeuwen heen*, Tongeren, 1995; Baillien H., *Het begijnhof van Tongeren, zijn aanleg, plaatsnamen, gebouwen en bewoonsters*, in *Het Oude Land Van Loon*, XXV, 1970; Id., *Tongeren. Van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad*, (Maaslandse

van een vastgestelde archeologische zone is op zich een indicatie dat het monument naar alle waarschijnlijkheid een waardevol en goed bewaard archeologisch bodemarchief herbergt. Zoals aangegeven ontbreken concrete aanwijzingen hiervoor grotendeels: de Centrale Archeologische Inventaris van Vlaanderen duidt de kerk en een deel van het huidige begijnhof weliswaar aan als een locatie (CAI nr. 50559), maar de bijhorende informatie beperkt zich tot de karakterisering 'begijnhof – late middeleeuwen' en de vermelding dat het klooster in 1257 naar deze plek werd overgebracht.

De inschatting van de karakteristieken van dit veronderstelde bodemarchief heeft betrekking op de periode voorafgaand aan de bouw van de kerk, vanaf de pre-/protohistorie over de Romeinse tijd tot in de 13de eeuw. De bouw van de kerk vertegenwoordigt voor onze inschatting van het bodemarchief nl. de cesuur tussen wetenschappelijk onderbouwde veronderstellingen gebaseerd op de ruimere nederzettingscontext en een concrete archeologische indicator voor de plek op zich.

Als nederzettingscontext voor het terrein in de periode voorafgaand aan de bouw van de kerk putten wij uit de gekende data over de Romeinse stad die hier in het laatste decennium voor Christus werd gesticht. Hoewel die stad dankzij archeologisch onderzoek op bepaalde locaties gekend is, blijven talrijke vragen nog onbeantwoord. En deze vaststelling geldt des te meer voor de zuidelijke stadskwartieren aan de Jeker. Toch hebben wij één houvast: het Romeinse stedelijke stratennet, dat in een regelmatig rechthoekig grid van elkaar haaks kruisende straten werd uitgezet en dat het stadsareaal in (vrij) regelmatige woonblokken opdeelde. Wanneer wij het kerkterrein in dit stratennet kaderen, blijkt dat het in de zuidoostelijke hoek van de Romeinse stad ligt, aanvankelijk tussen de hoofdstraat – d.i. weg van Keulen naar Bavay – en de Jeker (ter hoogte van de Kastanjewal). Of de straten die deze weg verbonden met de Jeker al in de eerste decennia van het stadsbestaan bestonden, is niet zeker. We weten namelijk nauwelijks iets over de stadsontwikkeling in deze zuidelijke zone bij de Jeker. Vermits algemeen wordt uitgegaan van een bevaarbare Jeker in deze periode, is het aannemelijk om hier ook gebouwen in deze zone te veronderstellen: of het dan zou gaan om typische woonstalhuizen in houtleembouw dan wel haveninfrastructuur of ambachtelijke installaties, of een combinatie van dit alles, kan niet worden uitgemaakt.

Monografieën), Assen, 1979; Vanvinckenroye, *Tongeren. Romeinse stad*, Tielt, 1985. De opgraving van Romeinse en middeleeuwse resten op 100 m ten westen van de begijnhofkerk (CAI bevestigt trouwens de aanwezigheid van een pre-begijnhof(kerk) bodemarchief in dit kwartier van de stad.

Met de hellingopwaartse verschuiving van de hoofdas tot op de lijn Maastrichterstraat-Sint-Truiderstraat in de loop van de eerste eeuw en de bouw van de stadsmuur op het einde van de tweede eeuw lijkt het terrein zo mogelijk nog excentrischer binnen de stad te liggen. Immers, men gaat ervan uit dat in of nabij de zuidoosthoek van de stad geen stadspoort was voorzien. Daartegenover staat dat er (waarschijnlijk) een uitbreiding van het stratennet gebeurde waardoor beide oevers van de Jeker nu op het bestaande stratennet aansloten. Als deze hypothese en de reconstructie van die uitbreiding klopt, dan zou de huidige Brouwersstraat, vlak vóór de kerk, ongeveer op een Romeinse noord-zuidstraat liggen. Dat we in het bouwblok waarin de kerk dan ligt de aanwezigheid van structuren mogen verwachten staat buiten kijf. De vraag is enkel van welke aard deze zullen zijn: gaat het om private steen(sokkel)woningen zoals hogerop de helling aan het licht kwamen, haven- of ambachtelijke installaties, of gebouwen met nog andere bestemmingen?

Op het einde van de 3de of het begin van de 4de eeuw wordt de bestaande stadsmuur 'opgegeven' en een kleiner stadsareaal bovenop de helling versterkt met een nieuwe stadsmuur. Hier zal zich de volgende eeuwen, op en rond de locatie van de huidige OLV-basiliek, het centrum van de stad ontwikkelen. Het kerkterrein daarentegen ligt vanaf de bouw van de nieuwe muur buiten het versterkte kernareaal, in de schaduw van wat nog restte van de oude stadsmuur. Hoe het dit stadsdeel in de laatromeinse- vroeg middeleeuwse periode verging is een grote onbekende. Misschien gaat het om een gereduceerde en sterk verspreide bewoning te midden en gebruikmakend van deels verlaten/ruïneuze publieke en private gebouwen die doorheen het voormalige stedelijke landschap met elkaar in contact staan, deels via nog bestaande Romeinse straten en deels via nieuwe assen die zich los van het vroegere dambordpatroon ontwikkelen. De Merovingische vondsten en graven die de laatste jaren verspreid binnen de perimeter van de 2de-eeuwse Romeinse stad aan het licht kwamen, zijn voorlopig de enige getuigenissen van deze bewoners. De nabijheid van de Jekervallei maakte het stadsdeel aan de voet van de heuvel misschien extra interessant om zich te vestigen.

2. Historische nota

De onderstaande historische nota is gebaseerd op de studie over het begijnhof gedaan door Paquay, De Winter & Helsen, Posen en Driesen en op basis van archivalisch onderzoek door de auteurs (zie bibliografie onder 3.1).

Het Tongerse Sint-Catharinabegijnhof bestond al vóór 1243. In 1257 verhuisde het naar een locatie binnen de wallen waar het zou uitgroeien tot het begijnhof dat we vandaag kennen. Het begijnhof bereikte haar hoogtepunt in de zeventiende eeuw toen het hof een driehonderdtal begijntjes telde.

De voormalige begijnhofkerk bevond zich excentrisch (na de vergroting van het begijnhof richting Onder de Linde wel centraal gelegen) in het begijnhof en is gelegen aan het nu verdwenen poortgebouw. De ZW-NO georiënteerde kerk is zichtbaar vanaf de Sint-Catharinastraat door de afbraak van dat poortgebouw en de begijnhofmuur (het gedeelte van de muur aan de Kielenstraat is beschermd sinds 30 januari 1981). De kerk heeft een basilicale opstand en bestaat uit een hoofdbeuk en zijbeuk van drie traveeën, oorspronkelijk zonder steunberen. De kerk heeft een ondiepe kruisbeuk en een rechthoekig koor dat geflankeerd wordt door twee sacristieën. De vieringstoren fungeert als klokkentoren. Het gebouw diende voor de ontvangst van circa 200 begijnen en bewoners.

Op basis van de bouwsporen en archivalisch & iconografisch materiaal kunnen volgende fases onderscheiden worden :

- 1) Pre-begijnhoffase en bouw van de begijnhofkerk.
- 2) Eind dertiende eeuw : bouw van een vroeggotisch koor, een beuk met open kap, ronde bovenlichten en zijbeuken met eenvoudige tweelichtvensters.
- 3) 14^e eeuw : nieuwe vensters met driepastracering in de hoofdbeuk en zijbeuken
- 4) 14^e eeuw : bouw van het zuidtransept met driepastracering
- 5) 15^e eeuw : aanbrengen van een vlakke zoldering, versterking door middel van flankering van de zuilen, dwarse moerbogen en steunberen aan de buitenzijde
- 6) 15^e eeuw : bouw van het laatgotische noordtransept
- 7) 1653 : bouw van de noordsacristie
- 8) Tweede helft 17^e eeuw : bouw zijaltaren en dichtmetselen van de vensters aan de oostzijde

- 9) 1706 : barokke stucgewelf
- 10) 1899 : nieuwe zijbeukzoldering, neogotische verbouwing westgevel, afbraak inkomportaal, bouw zuidsacristie, nieuwe monelen in de vensters van het koor en de transepten
- 11) 1912 : verbouwing hoofdingang

1. Pre-begijnhoffase en bouw van de begijnhofkerk.

De archeologische inschatting van de begijnhofkerk kan strik genomen enkel gebaseerd worden op gekende gegevens over een archeologisch bodemarchief. Concreet betekent dit de gedocumenteerde aanwezigheid van grafkelders onder de kerkvloer (zie verder). Dit is echter wel een zeer minimalistische kijk op de site, gelet op het feit dat

- 1) het begijnhof werd ingericht en bloeide bovenop de resten van de enige Romeinse stad in België
- 2) de bouwhistorische schets laat veronderstellen dat het gebouw aanpassingen onderging, en dus naar alle waarschijnlijkheid resten hiervan nog in de bodem zullen aanwezig zijn.

Daarom wordt oudheidkundige waarde hieronder ruimer behandeld, nl. ook als de archeologische verwachting van het terrein². Deze aanpak strookt ook volledig met het feit dat de Sint-Catharinakerk van Tongeren binnen de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Tongeren'

² Hoofdzakelijk gebaseerd op Baillien D., *Tongeren en zijn straten door de eeuwen heen*, Tongeren, 1995; Baillien H., *Het begijnhof van Tongeren, zijn aanleg, plaatsnamen, gebouwen en bewoonsters*, in *Het Oude Land Van Loon*, XXV, 1970; Id., *Tongeren. Van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad*, (Maaslandse Monografieën), Assen, 1979; Vanvinckenroye, *Tongeren. Romeinse stad*, Tielt, 1985. De opgraving van Romeinse en middeleeuwse resten op 100 m ten westen van de begijnhofkerk (CAI bevestigt trouwens de aanwezigheid van een pre-begijnhof(kerk) bodemarchief in dit kwartier van de stad.

(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140056>) ligt. Opgenomen in de inventaris van archeologische zones zijn immers *‘zones waarvan we op basis van waarnemingen en wetenschappelijke argumenten kunnen aannemen dat ze hoogstwaarschijnlijk archeologische waarde hebben’* (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai>). Het feit dat de kerk deel uitmaakt van een dergelijke zone is al een indicatie dat het monument naar alle waarschijnlijkheid een waardevol en goed bewaard archeologisch bodemarchief herbergt. Zoals aangegeven ontbreken concrete aanwijzingen hiervoor grotendeels: de Centrale Archeologische Inventaris van Vlaanderen duidt de kerk en een deel van het huidige begijnhof weliswaar aan als een locatie (CAI nr. 50559), maar de bijhorende informatie beperkt zich tot de karakterisering ‘begijnhof – late middeleeuwen’ en de vermelding dat het klooster in 1257 naar deze plek werd overgebracht.

Voor een inschatting van de karakteristieken van dit veronderstelde bodemarchief maken wij een onderscheid tussen de periode voorafgaand aan de bouw van de kerk, vanaf de pre-/protohistorie over de Romeinse tijd tot in de 13de eeuw, en de periode die hierop volgt. De bouw van de kerk vertegenwoordigt voor onze inschatting van het bodemarchief nl. de cesuur tussen wetenschappelijk onderbouwde veronderstellingen gebaseerd op de ruimere nederzettingscontext en een concrete archeologische indicator voor de plek op zich.

Als nederzettingscontext voor het terrein in de periode voorafgaand aan de bouw van de kerk putten wij uit de gekende data over de Romeinse stad die hier in het laatste decennium voor Christus werd gesticht. Hoewel die stad dankzij archeologisch onderzoek op bepaalde locaties gekend is, blijven talrijke vragen nog onbeantwoord. En deze vaststelling geldt des te meer voor de zuidelijke stadskwartieren aan de Jeker. Toch hebben wij één houvast: het Romeinse stedelijke stratennet, dat in een regelmatig rechthoekig grid van elkaar haaks kruisende straten werd uitgezet en dat het stadsareaal in (vrij) regelmatige woonblokken opdeelde. Wanneer wij het kerkterrein in dit stratennet kaderen, blijkt dat het in de zuidoostelijke hoek van de Romeinse stad ligt, aanvankelijk tussen de hoofdstraat – d.i. weg van Keulen naar Bavay – en de Jeker (ter hoogte van de Kastanjewal). Of de straten die deze weg verbonden met de Jeker al in de eerste decennia van het stadsbestaan bestonden, is niet zeker. We weten namelijk nauwelijks iets over de stadsontwikkeling in deze zuidelijke zone bij de Jeker. Vermits algemeen wordt uitgegaan van een bevaarbare Jeker in deze periode, is het aannemelijk om hier ook gebouwen in deze zone te veronderstellen: of het dan zou gaan om typische woonstalhuizen in houtleembouw dan wel haveninfrastructuur of ambachtelijke installaties, of een combinatie van dit alles, kan niet worden uitgemaakt.

Met de hellingopwaartse verschuiving van de hoofdas tot op de lijn Maastrichterstraat-Sint-Truiderstraat in de loop van de eerste eeuw en de bouw van de stadsmuur op het einde van de tweede eeuw lijkt het terrein zo mogelijk nog excentrischer binnen de stad te liggen. Immers, men gaat ervan uit dat in of nabij de zuidoosthoek van de stad geen stadspoort was voorzien. Daartegenover staat dat er (waarschijnlijk) een uitbreiding van het stratennet gebeurde waardoor beide oevers van de Jeker nu op het bestaande stratennet aansloten. Als deze hypothese en de reconstructie van die uitbreiding klopt, dan zou de huidige Brouwersstraat, vlak vóór de kerk, ongeveer op een Romeinse noord-zuidstraat liggen. Dat we in het bouwblok waarin de kerk dan ligt de aanwezigheid van structuren mogen verwachten staat buiten kijf. De vraag is enkel van welke aard deze zullen zijn: gaat het om private steen(sokkel)woningen zoals hogerop de helling aan het licht kwamen, haven- of ambachtelijke installaties, of gebouwen met nog andere bestemmingen?

Op het einde van de 3de of het begin van de 4de eeuw wordt de bestaande stadsmuur 'opgegeven' en een kleiner stadsareaal bovenop de helling versterkt met een nieuwe stadsmuur. Hier zal zich de volgende eeuwen, op en rond de locatie van de huidige OLV-basiliek, het centrum van de stad ontwikkelen. Het kerkterrein daarentegen ligt vanaf de bouw van de nieuwe muur buiten het versterkte kernareaal, in de schaduw van wat nog restte van de oude stadsmuur. Hoe het dit stadsdeel in de laatromeinse- vroeg middeleeuwse periode verging is een grote onbekende. Misschien gaat het om een gereduceerde en sterk verspreide bewoning te midden en gebruikmakend van deels verlaten/ruïneuze publieke en private gebouwen die doorheen het voormalige stedelijke landschap met elkaar in contact staan, deels via nog bestaande Romeinse straten en deels via nieuwe assen die zich los van het vroegere dambordpatroon ontwikkelen. De Merovingische vondsten en graven die de laatste jaren verspreid binnen de perimeter van de 2de-eeuwse Romeinse stad aan het licht kwamen, zijn voorlopig de enige getuigenissen van deze bewoners. De nabijheid van de Jekervallei maakte het stadsdeel aan de voet van de heuvel misschien extra interessant om zich te vestigen.

Ook voor de volle middeleeuwen blijft onze kennis voor dit stadsdeel heel beperkt. In tegenstelling tot de historisch en archeologisch geattesteerde bouwactiviteit die zich rond de latere OLV-basiliek ontwikkelt, en waarvoor ongetwijfeld wordt geput uit het beschikbare Romeinse bouw materiaal, lijkt het aannemelijk dat het stadsdeel in kwestie, samen met andere delen aan de oostzijde van de stad tussen 2de- en 4de-eeuwse muur, grotendeels onbewoond bleef. Misschien lagen hier wel tuinen of weiden en boomgaarden.

Feit is dat hier rond het midden van de 13de eeuw voldoende plaats beschikbaar was om een begijnhof, dat oorspronkelijk aan de huidige Sint-Truidersteenweg lag, te vestigen. Dit begijnhof beschikte over zijn eigen kerk.

En daarmee kunnen we de overgang maken naar de tweede periode, nl. die waarin we niet louter op veronderstellingen zijn aangewezen voor wat betreft de ondergrond van de kerk. Uit de bouwhistorische nota, die nog heel wat onduidelijkheden laat, blijkt alvast dat het kerkgebouw enkele verbouwingen heeft ondergaan, waarvan minstens een aantal sporen in de bodem zullen hebben nagelaten. Zo kan men bijv. vermoeden dat de bouw van de transepten resulteerde in de afbraak van bestaande muren, waarvan de funderingen nog bewaard zijn in de bodem.

In de loop van de geschiedenis van het gebouw werden bovendien ook een aantal grafkelders in de kerkvloer aangelegd. Over de dimensies van de kelders zelf en de locatie van sommige ervan tasten wij in het duister. Wel weten wij dat een aantal grafstenen in 1841 uit hun originele plaats in de kerkvloer werden verwijderd: een deel ervan werd verkocht, een ander deel werd vóór en in de buitenmuren van de kerk ingemetseld. Tenslotte werd nog een deel ogenschijnlijk willekeurig teruggeplaatst in de vloer, zonder dat er schijnbaar rekening werd gehouden met de effectieve aanwezigheid van een grafkelder. Verzakkingen in de vloer zijn misschien te koppelen aan aanwezige grafkelders, die al dan niet gedeeltelijk werden heropgevuld.

2. Eind dertiende eeuw : bouw van een vroeggotisch koor, een beuk met open kap, ronde bovenlichten en zijbeuken met eenvoudige tweelichtvensters.

Een eerste legaat voor een begijnhofkerk dateert uit 1246, maar het gebouw dateert uit het laatste kwart van de dertiende eeuw. Vanaf 1246 zijn sporen van geldinzamelingen. Zo is er een schenking door begijn Mettula van Niel voor de bouw van een kerk.

In 1257 verhuist het begijnhof van de Sint-Truidersteenweg naar de huidige locatie binnen de middeleeuwse muren.

Het hoofdaltaar, toegewijd aan de H. Catharina, werd gewijd in 1294. Op dat moment zou er een vroeg-gotisch koor, een schip met open kap en ronde bovenlichten en zijbeuken met tweevoudige lichtvensters gestaan hebben. In 1297 vond onder andere een schenking plaats door begijn Margaretha van

Offelken voor de verbouwingen. In 1299 werd een zijaltaar ingewijd. Uit de literatuur blijkt dat de kerk de vorm van een Latijns kruis had. Het is niet duidelijk of dat ook effectief zo was. Op basis van bouwkundig onderzoek ter plaatsen lijken de dwarsbeuken een latere toevoeging te zijn (13^e-14^e eeuw).

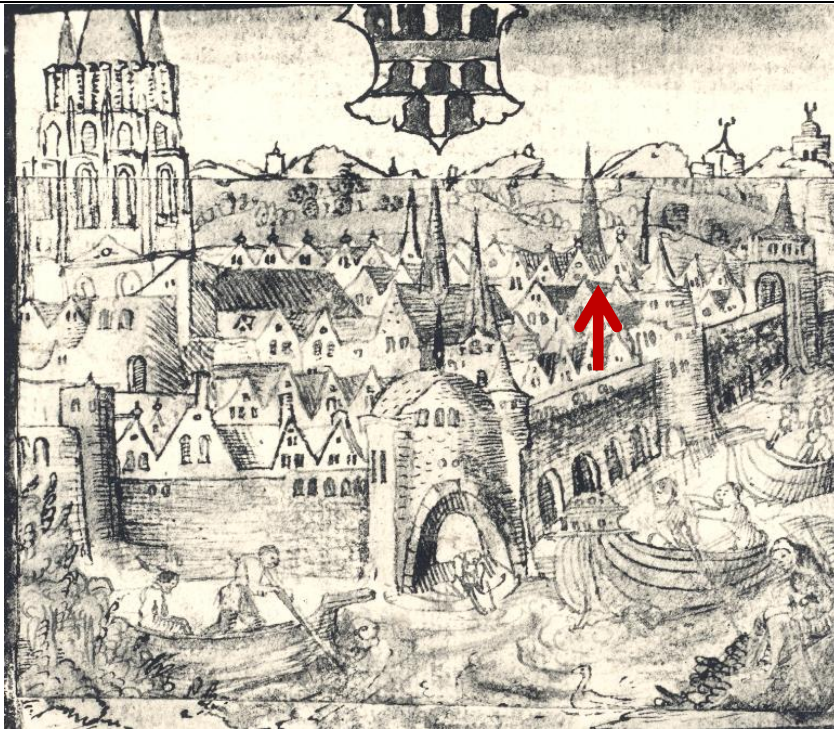
3. 14^e eeuw : nieuwe vensters met driepastracering in de hoofdbeuk en zijbeuken en 4. bouw van het zuidtransept met driepastracering

In de veertiende eeuw zou het zuidtransept zijn aangebouwd en zouden de vensters vernieuwd zijn. Uit deze tijd (1362) dateert ook de eerste boedelinventaris en de stichting van een altaar door Ricalt van Luyde.

5. 15^e eeuw : aanbrengen van een vlakke zoldering, versterking door middel van flankering van de zuilen, dwarse moerbogen en steunberen aan de buitenzijde en 6. bouw van het laatgotische noordtransept

Het noordtransept dateert van de vijftiende eeuw. In die periode werd de hele constructie verstevigd met dwarse 'moerbogen' (moerbalken?) voor het aanbrengen van een vlakke zoldering. De zuilen werden met halfkolommen verzwaaard en aan de buitenzijde werden steunberen aangebracht.

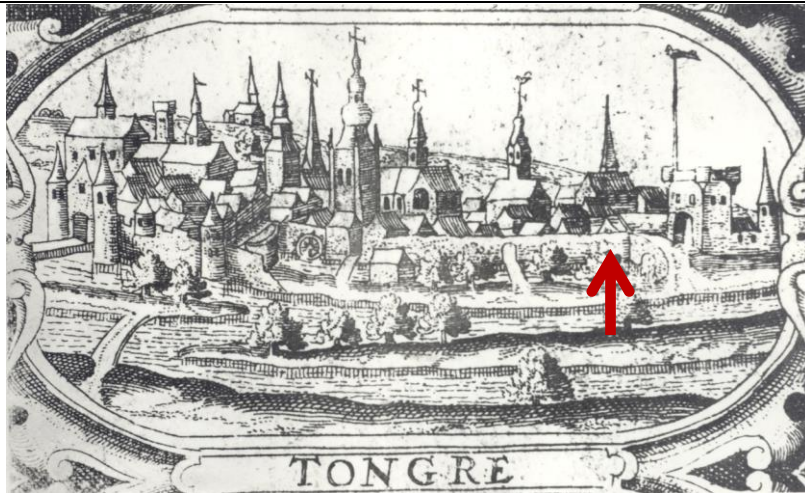
In de zestiende eeuw werden altaren gesticht voor OLV (1515) en door Margaretha van Hamal-Elderen (1522). Een glasraam met de voorstelling van de H. Catharina werd in 1522 geschonken door begijn Elisabeth Voes (Vaes) en bevindt zich nog steeds in de kerk.

Tongeren tussen 1544 en 1549 – gravure door R. Peril of Jan van Brustem, verschenen in de kroniek van Jan van Brustem.

Aandachtspunt is de gotische torenspits van de begijnhofkerk.

Uit 1605 en 1606 zijn er enkele meldingen over het roerend patrimonium. In 1605 wordt een grote koperen kandelaar geschonken door de familie Motmans en in 1606 laat pastoor Beyhardts de relieken en reliekbeursjes en –koffertjes onder het kruis (opgehangen aan de zoldering) verwijderen. Hij laat ze in de reliekkoffer plaatsen. De schilderijen worden verplaatst naar de woning van de rector (Kielenstraat) of de zolder.

Tongeren tussen 1662 en 1677 – anonieme kopergravure verschenen in een handschrift van Henri van den Bergh.

Dit stadsgezicht toont Tongeren net voor de ravages van de branden van 1673 en 1677. Opvallend is het middeleeuwse karakter van de stad.

7. 1653 : bouw van de noordsacristie

In 1633 wordt een aanbouw aan het koor geplaatst richting het Sint-Jozefshuis (later terug afgebroken) en in 1653 werd een sacristie in de noordoosthoek gebouwd.

In 1636 werd een zilveren lamp geschonken door begijn Barbara van Henis en in 1646 werd de klok 'Sint-Catharina' gegoten. Het barokke hoofdaltaar werd iets nadien opgetrokken (circa 1650-1675), in 1669 werden twee zilveren kandelaars aangekocht van Jacques Burhat uit Luik. In 1675 werd een biechtstoel gebouwd op initiatief van vicaris Joris Paludanus en werd ook de binnenzijde van de kerk gewit.

De Branden van Tongeren in 1673 en 1677 waren nefast voor de stad (meer dan 650 vernielde huizen op 800), maar het begijnhof bleef grotendeels gespaard.

1687 – anoniem schilderij 'De brand van Tongeren in 1677'.

Het begijnhof werd gespaard van de branden van 1673 en 1677. De begijnen kochten telkenmale een 'sauvegarde' bij de Franse troepen.

8. Tweede helft 17^e eeuw : bouw zijaltaren en dichtmetselen van de vensters aan de oostzijde

Jan Caproens vernieuwde beide zijaltaren ; dat van de H. Catharine (in 1682) en dat van OLV (in 1683) alsook het hoofdaltaar (in 1689). Begijn Anna de Floz schonk in 1686 het bekende beeld Ecce Homo. Dit beeld werd in een speciaal ervoor gemaakte houten nis geplaatst. In 1689 werden twee koperen lampen gekocht door pastoor van den Brandt in Antwerpen. Hij liet ook nieuwe houten beelden plaatsen. In 1692 werden aan het portaal op initiatief van de meesteressen de beelden van een engel en de aartsengel Michael geplaatst.

circa 1737 – pentekening door Remacle Le Loup, stadsgezicht vanaf Moerenpoort

9. 1706 : barokke stucgewelf

Meer gegevens werden gevonden in verband met de aanpassingen van het gebouw naar een barokke toestand in het begin van de achttiende eeuw. François Renard uit Luik kreeg opdracht het houten plafond te vervangen (of te verstoppen) door middel van een nieuw gewelf met pleisterwerk. Het

portaal werd vergroot en de vensters aangepast. Pastoor Truyens liet een nieuwe dakruiter aanbrengen (1719). In 1711 werd de preekstoel gebouwd door Robert Verburgh. In 1714 werd ook een nieuw doksaal geplaatst door Henri Fabry uit Luik (later afgebroken). In 1704 werd op initiatief van de meesteressen een groot zilveren kruis aangekocht voor de kerk en in 1717 twee cibories bij Jan Knaepts uit Luik. Deze objecten maken allemaal deel uit van de uitgebreide boedelinventaris van 1733 (een reglement voor het gebruik van textilia in de kerk dateert uit 1734).

In 1721 werd de kerk nogmaals aan de binnenzijde gewit door Hendrik Tiesemans na een vergroting van de ramen. De klok 'Sint-Catharina' wordt hergoten in 1737.

Tijdens een visitatie in 1738 worden vermeld : het grote reliekschrijn, het retabel, enkele kleinere reliekhouders en twee piramidevormige reliekhouders. In 1740 wordt op basis van deze visitatie het orgel hersteld door N. Picard.

In de Franse Tijd (vanaf 1796) werd het begijnhof gesloten hoewel men eerst niet goed wist ermee om te gaan want de Franse wet van 1792, die de opheffing van de geestelijke instellingen regelde, was niet helemaal van toepassing op het begijnhof. Meermaals wordt ook aangehaald dat het 'begijnhof' een bijzonder iets was voor de Lage Landen en dat de Franse wetgeving hier niet van toepassing op kon zijn. Meer nog omdat de begijnen niet dezelfde geloften aflegden als de kloosterlingen of clerus. Ondanks de protesten van pastoor Labhaye en de begijnen die een uitzondering wilden op basis van hun bijzonder statuut, werden in 1800 toch alle goederen overgedragen aan de pas opgerichte Godshuizencommissie.

In 1801 wordt de kerk opnieuw in gebruik genomen als een hulpkapel van de OLV-kerk. In 1841 wordt een 'heel aantal' (circa 1 op 3?) grafstenen uit de kerk verwijderd.

Detail uit het alignementsplan, 1827 (SAT, kaarten en plannen). Dit is de oudst gekende waarheidsgetrouwe kaart van het begijnhof. Aandachtspunt is de vrije ligging van de kerk en de aanwezigheid van het kerkhof, het poortgebouw en de begijnhofmuur ten noorden. Op het plan zien we de aanwezigheid van de noordsacristie en de uitbouw aan de hoofdingang. De steunberen aan de zuidzijde zijn niet zichtbaar omdat het hekwerk als perceelgrens wordt gebruikt.

De stad deed er trouwens ook alles aan om het besloten karakter van het begijnhof teniet te doen. In 1818 werd de toegangspoort verwijderd en werden drie bressen geslagen in de omheining. In 1841 werd tenslotte het poorthuis zelf afgebroken.

Detail uit het primitief kadasterplan, Tongeren sectie C5, 1842 (RAH, archief kadaster – digitaal archief SAT) en Tongeren in de jaren 1950 (litho door C.J. Hoolans – zicht vanaf Moerenpoort).

Aandachtspunt is nog steeds de vrije ligging van het gebouw. Het kerkhof en poortgebouw zijn weg.

Fragment uit een kadasterplan, Tongeren sectie C5, gedateerd circa 1880 (SAT, collectie kaarten en plannen, 214)

Dit is het oudste plan net voordat het Minderbroedersklooster werd gebouwd en de doorgang rondom werd verhinderd. De uitbouw aan de hoofdingang is nog steeds zichtbaar. De steunberen aan de zuidzijde zijn ook zichtbaar. De bouw van de zuidsacristie is op het plan aangeduid.

10. 1899 : nieuwe zijbeukzoldering, neogotische verbouwing westgevel, afbraak inkomportaal, bouw zuidsacristie, nieuwe monelen in de vensters van het koor en de transepten

In de jaren 1890 gingen restauratiewerken door onder leiding van ingenieur-architect Mathieu Christiaens uit Tongeren. Deze bevestigde dat de houten, vlakke, zoldering nog bestond achter het achttiende-eeuwse bepleisterde lattenwerk. Iets voordien (1888) werden het unieke houten retabel verkocht, samen met een koorgesp en monstrans.

circa 1880 (SAT, fotocollectie)

Aandachtspunten zijn de overdekte hoofdingang, de vensters in de voorgevel, het plein aan de noordzijde en het ontbreken van de grafmonumenten aan de buitenzijde.

Een nieuwe sacristie werd in 1899 langs de zuidzijde van het koor aangebouwd en in hetzelfde jaar werd het voorportaal gebouwd. Hetzelfde jaar werd de kerk ook in pacht gegeven aan de Minderbroeders.

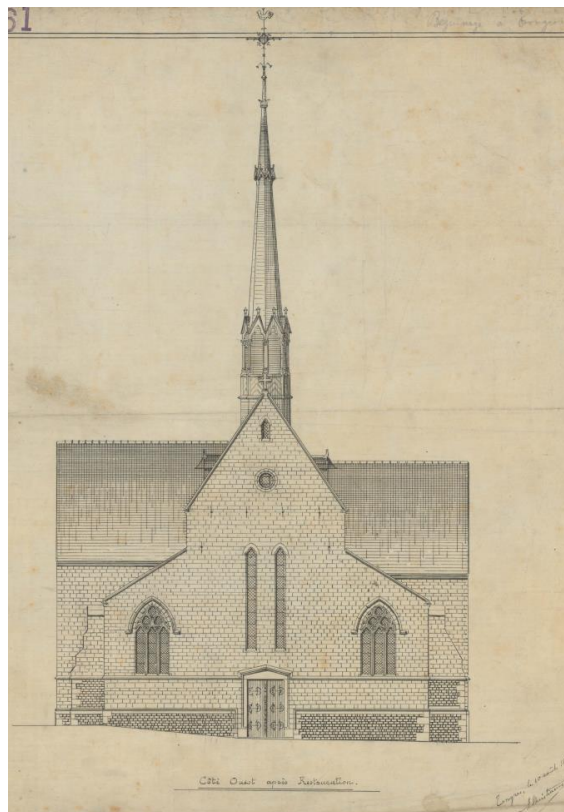

jaren 1890 (SAT) Aandachtspunten zijn de hoofdingang (niet meer overdekt), de calvarie die ontbreekt aan de hoofdingang, en de vensters.

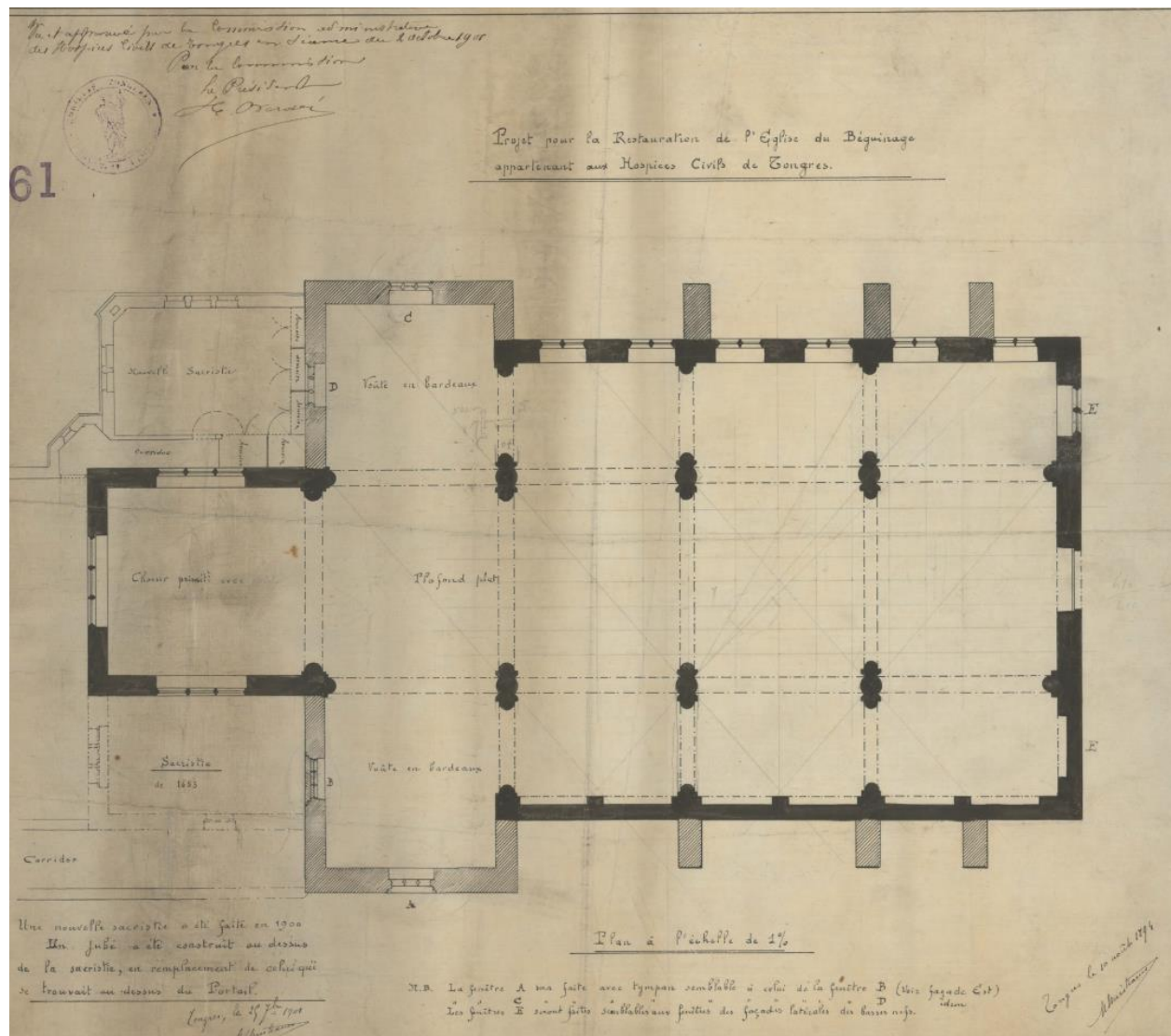
In 1901 constateerde de provinciale architect Jaminé de aanwezigheid van muurschilderingen. Bij de restauratie werden renaissancistische elementen uit de kerk verwijderd in de geest van de neogotische stroming. Hieronder tonen we de restauratieplannen door Mathieu Christiaens :

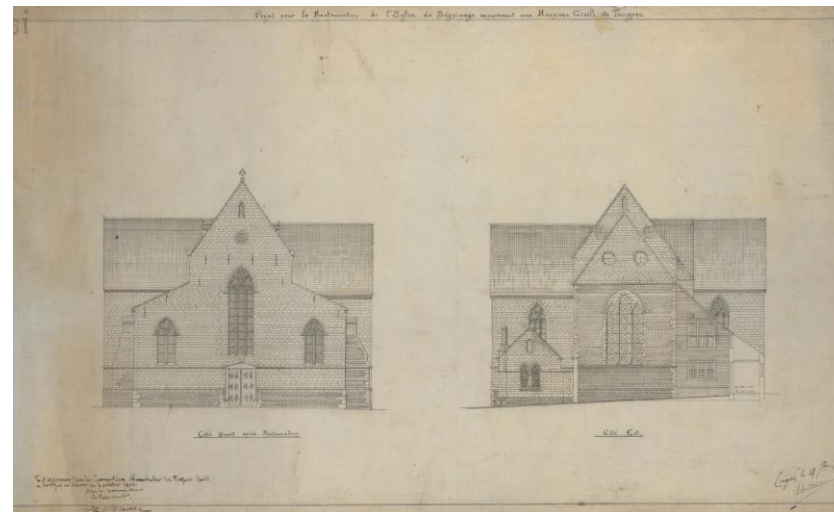
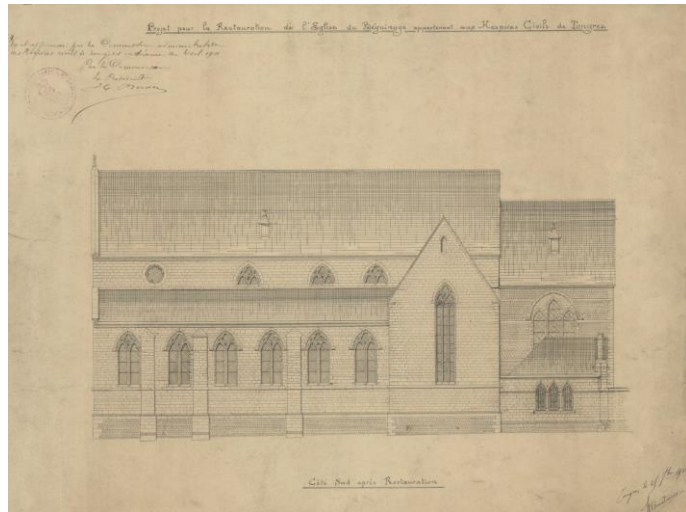
Plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – zuidoost (1894)

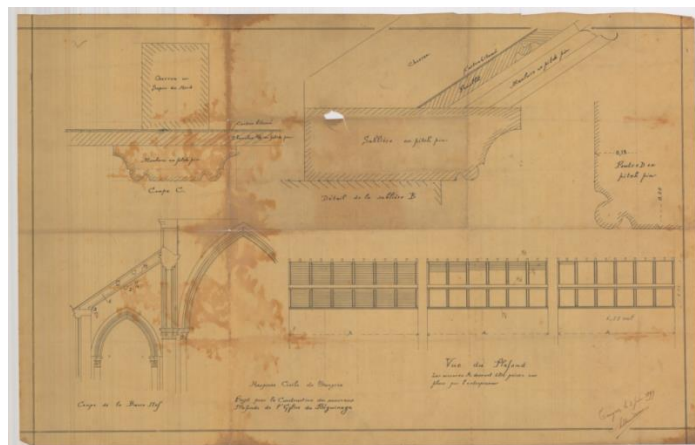
Plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – westgevel (1894) en plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – noordgevel (1894)

Plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – grondplan (1894)

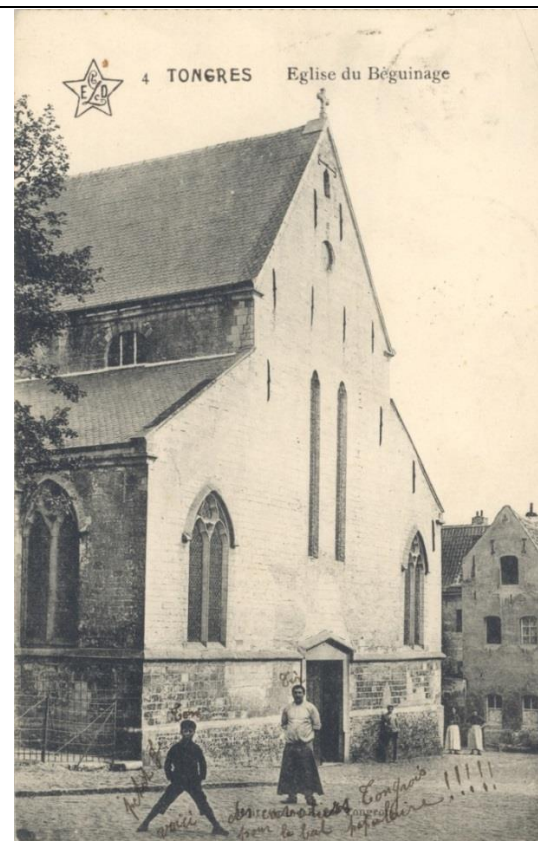

Plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – zuidgevel na restauratie (1901) en plan restauratie begijnhofkerk Christiaens – westgevel en oostgevel na restauratie (1901).

Plan restauratie plafond, 1899 (architect Mathieu Christiaens) (SAT, kaarten en plannen, 126)

11. 1912 : verbouwing hoofdingang en latere aanpassingen

Zicht van op Moerenpoort, circa 1910 (SAT, fotocollectie) en buitenzijde circa 1912 (SAT, fotocollectie). Aandachtspunten zijn de vernieuwde ingang, de aanpassingen aan de vensters en het gerestaureerde dak.

De begijnhofkerk werd in de jaren 1930 vervolgens het eerste beschermde gebouw van Tongeren maar het duurde tot de jaren 1980 voor de bescherming van de begijnenhuizen.

Voor 1890 (SAT)

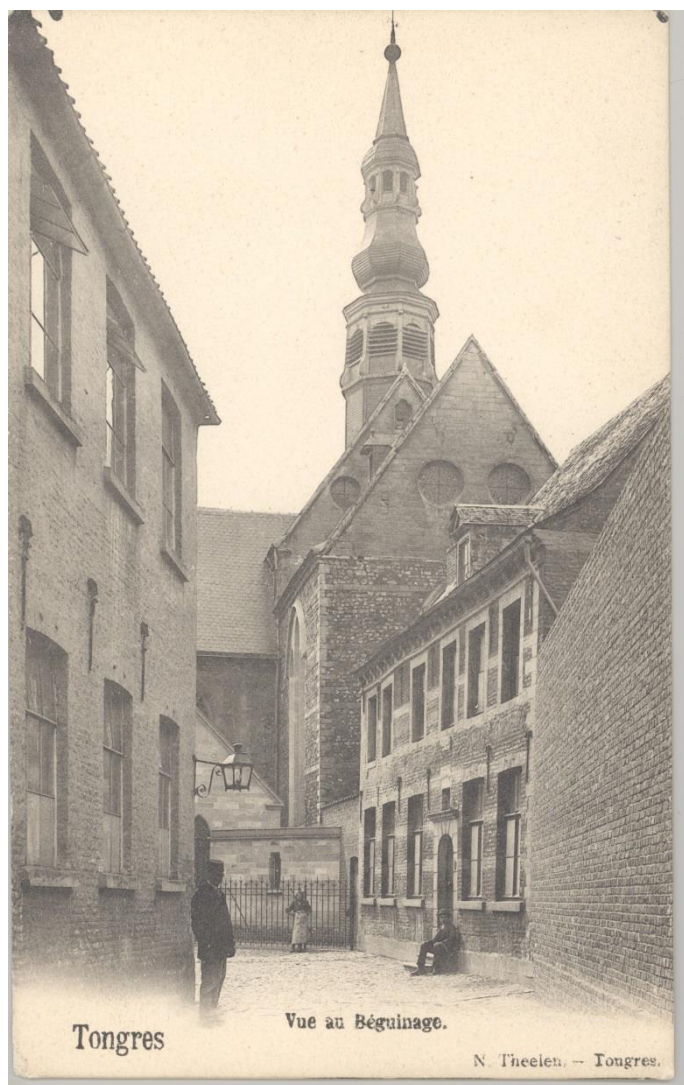

1906 (SAT)

1914-1918 (SAT, digitale collectie)

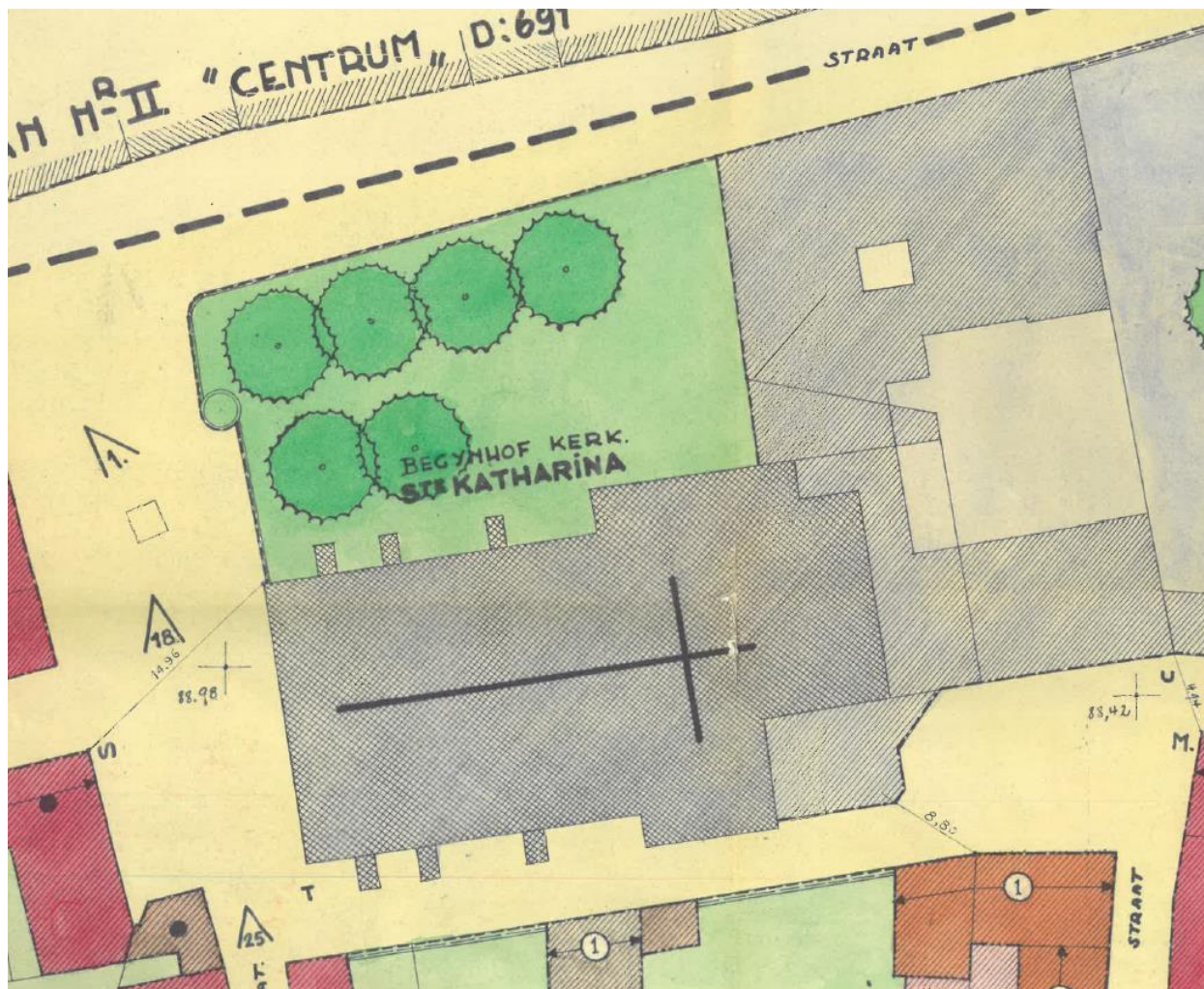
In 1940-1953 vonden herstellingswerken plaats aan het gebouw op initiatief van de Minderbroeders. De achterbouw, die de verbinding vormde tussen de kerk en het Minderbroedersklooster werd onder andere verhoogd.

achterzijde, circa 1900

achterzijde, jaren 1950 (SAT, fotocollectie)

Fragment uit het BPA-plan, 1951 (SAT Fonds Stad, 11.02.09 67)

De kerk vormt een aangesloten geheel met het Minderbroedersklooster. De doorzijde aan de oostzijde is volledig dichtgemaakt (nu terug open).

Hoofdingang en achtergevel. Circa 1960 (SAT, fotocollectie)

In 1979-1980 vonden herstellingen plaats aan de daken, dakgoten en afvoeren onder leiding van architect Jan Posen en in 1999-2000 volgden herstellingen aan het dak, klokkentoren, afvoeren, schrijnwerk, etc. onder leiding van architect Michel Jansen.

1924 (SAT)

1950 (SAT)

1989 (KIK, G003105)

1914-1918 (SAT, digitale fotocollectie)

1924 (SAT, fotocollectie)

In 1998 liep de erfpachtovereenkomst tussen de Paters Minderbroeders en het OCMW af. Deze overeenkomst werd afgesloten in 1899 tussen de toenmalige Godshuizencommissie (samen met het Armbestuur voorloper van het OCMW) en de Minderbroeders. Hierop volgend werd de voormalige begijnhofkerk voor 1 frank overgedragen aan de stad Tongeren die eigenaar werd van de onroerende en roerende goederen van deze kerk.

De kerk werd in de daaropvolgende jaren gebruikt voor culturele doeleinden : tentoonstellingen, concerten, boekenmarkt, vertelavonden, brunches en recepties, etc. In 2011 besliste het stadsbestuur de voormalige begijnhofkerk over te dragen naar het Autonoom Gemeentebedrijf van Tongeren (AGB) om de locatie te valoriseren. Tussen mei 2014 en oktober 2016 vond een openbare procedure plaats om de voormalige kerk aan een derde partij te verkopen. Samen met de vzw Poverello werd een traject gestart om de kerk om te vormen tot een bezinningsruimte die eveneens door toeristen zou kunnen bezocht worden. Ten gevolge van de gewijzigde subsidieregeling en na een bouwkundige en financiële analyse door Poverello, werd door henzelf beslist niet verder te gaan met dit traject.

De stad Tongeren en het AGB hebben daarom beslist, rekening houdend met de mogelijkheden van het gebouw en de omliggende site, de context en op basis van de marktraadpleging, het pand opnieuw te gaan gebruiken voor culturele en toeristische doeleinde. De noodzaak van onderhoudswerkzaamheden op korte termijn is gekend. De noodzaak van een algemene, gefaseerde, restauratie op lange termijn is eveneens gekend.

De afgelopen jaren is daarenboven geïnvesteerd door de stad Tongeren in de conservatie en restauratie van het roerend patrimonium en zijn ook enkele onderzoeken uitgevoerd (onder andere van het dakgebinte).

Voor wat betreft deze historische nota, dient echter opgemerkt te worden dat er enkele onduidelijkheden zijn in het huidige grondplan met betrekking tot de gegeven fasering. Ook zijn in het gebouw bouwnaden, gaten voor balken, etc. zichtbaar die niet aan een archivalisch te verklaren bouwperiode kunnen gelinkt worden. Een grondige bouwhistorische veldstudie, alvorens over te gaan tot een restauratie, lijkt aangewezen.

3. Inventarisatie huidige toestand

3.1 Algemene beschrijving en typering

Exterieur

De westgevel is voorzien van een rechthoekig portaal in een hardstenen omlijsting met driehoekige latei. Elke zijbeuk heeft twee spitsboogvensters voorzien van een geprofileerde booglijst en gotische tracering. Boven het portaal bevinden zich twee smalle vensters met driepasboog, en een oculus. Het schip is voorzien van vensters te vergelijken met in de voorgevel, waartussen steunberen van vier versnijdingen. Er is een geprofileerde kroonlijst. De oorspronkelijke spitsboogvormige bovenlichten zijn nog te zien, nu zijn ze gedicht en vervangen door korfboogvormige muuropeningen. De transeptarmen zijn voorzien van geprofileerde spitsboogvensters. Het koor is opgetrokken uit silexblokken met banden, hoekbanden en geprofileerde kroonlijst van mergelsteen. De oostelijke geveltop bestaat uit mergelsteen met twee geprofileerde oculi. In de verschillende gevels staan drieledige, mergelstenen spitsboogvensters met geprofileerde waterlijst. Het venster in de oostgevel is gedicht. De sacristie aan de zuidzijde is een neogotische constructie onder een zadeldak en heeft spitsboogvensters. De noordelijke sacristie is tegen het koor aangebouwd en bestaat uit baksteen met mergelstenen speklagen. Er is een drieledig houten kruiskozijn met diefijzers in het benedengedeelte, en glas in lood. Tegen de oostgevel van het koor is een recent gebouw aangebouwd.

Interieur

Het koor : de bouwkundige elementen in het koor zoals de drielichtvensters zonder maaswerk, de oculi, etc. verwijzen naar de Luikse Sint-Christoffelbegijnhofkerk, eveneens uit de dertiende eeuw. Jan Paquay wijst in 1913 op sporen van een romaans deurtje in de zuidmuur hetgeen nu niet meer zichtbaar is. De spantvorm en sporen van panlatnagels wijzen op de aanwezigheid van een verdwenen houten gewelf. De verspringing in de oost- en westmuren in het koor ter hoogte van de puntgevelaanzet doet dienst als oplegvlak van balken en kan op een houten plafond wijzen. Een stenen kroonlijst loopt over de volledige buitenomtrek van het koor. De puntgevel werd in mergel uitgevoerd. De vloeren bestaan uit blauwe hardsteen.

De dwarsbeuken : de resten van bovenlichten in de hoofdbeukmuren ter hoogte van het dakspant van het transept en de onderbrekingen in het metselverband wijzen op een latere constructie van de dwarsbeuk. Boven het huidige stucplafond is een bovenlicht met spitsboogvorm in nog een deel oorspronkelijk moneelwerk zichtbaar (ter hoogte van de zuid-dwarsbeuk). Joseph Coenen wijst op de gelijke bogen in de dwars- en middenbeuk en breeksporen aan de linker zijmuur om te argumenteren dat de uitbouw van het transept vanuit een zijbeuktravee is gebeurd. De verschillende hoogten van de transepten doet een verschillende bouwdatum vermoeden. Het zuidtransept, vermoedelijk uit de veertiende eeuw, is lager en vertoont in de oostgevel een dichtgemetseld drielichtraam met bovenaan drie driepassen. Het zuidelijk venster is een kopie hiervan, uitgevoerd eind negentiende eeuw, ter invulling van een hoog rondboogvenster dat op zijn beurt een aanpassing was van het gotische origineel. Het zeer eenvoudig geprofileerde moneelwerk sluit chronologisch aan bij het moneelwerk van de zijbeukramen die telkens een tweelicht vormen met bovenaan een driepas. Dit zou er op kunnen duiden dat de eenvoudige dertiende-eeuwse zijbeuk- en hoofdbeukramen bij de bouw van het zuidtransept werden aangepast. Wellicht waren de bovenlichten oorspronkelijk oculi, zoals een bouwnaad aan de noordmuur van de lichtbeuk laat vermoeden.

Het raam van het noordtransept is hoger en ook hoger geplaatst dan dit van de tegenoverliggende puntgevel en het maaswerk met drie amandelvormen en rondstaafprofilering is rijker. Ook hier diende het oorspronkelijke, maar dichtgemetselde, oostelijk venster als model voor de herinvulling. Beide kruisbeuken vertonen nu eenzelfde zware, geprofileerde kroonlijst. Toch wordt het laatgotische noordtransept gedateerd als vijftiende-eeuws.

Het schip : het schip telde oorspronkelijk vier traveeën van elk 6,80 meter lengte. De zuilen tussen de zij- en hoofdbeuk werden wellicht in de vijftiende eeuw aan de noord- en zuidzijde versterkt door smallere halfzuilen die via een pijlgedeelte aansluiten. Moerbogen bakenen nu elke travee afzonderlijk af. De rondbogen tussen het schip en de zijbeuken zijn oorspronkelijk. Hun profilering sluit echter typologisch aan bij deze van de latere dwarse spitsbogen. De bepleistering van de rondbogen met beschilderd metselwerkmotief laat niet toe eventuele herstellingen op te sporen. Zo verbergt deze schildering ondermeer ook de sporen van de vroegere spitsboogvormige bovenlichten en van diverse dichtgemetselde deuren en vensters in de dwarsbeuken en de koorpartij. Het sculpteerwerk van de kapitelen vertoont diverse bladvormen, terwijl ook in de profielen bovenaan de ronde zuilvoeten

verschillen zitten. Een onverklaarbare anomalie is bijvoorbeeld de aanwezigheid van tanden bij het begin van de profilering op de dwarse bogen tussen de middelste en de meest oostelijke zijbeuktraveeën.

De rondboogvormige spaarnissen in de zijbeukmuren staan in symmetrisch verband met de inwendige traveeverdeling. De vensters van de zijbeuken volgen deze symmetrie niet, hetgeen kan wijzen op een meer recente vergroting van deze lichtopeningen.

De westelijke muur bevat de kerkdeur met keperboogvormige bovendorpel in de eindgevel van de noordelijke kruisbeuk waarin zich momenteel een afgezaagde hardstenen grafplaat bevindt. Ook het kleine deurtje in de meest oostelijke travee van de zuidelijke zijbeuk werd dichtgemaakt met een afgezaagde grafsteen. Hier is de hardstenen korfboogomlijsting duidelijk zestiende- of zeventiende-eeuws. Een klein buitenportaal werd circa 1900 afgebroken. De westgevel was ter hoogte van de zijbeuken geopend door rondboogramen, bij de restauratie kort na 1900 omgevormd tot vensters van het zijbeuktype. Bij de restauratie van circa 1900 werden de gevellijnen van de zijbeuken terug verlaagd. De schouderstukken van de zijbeukgevels vertonen een mergelsteen met een kruis- of rozetmotief. Centraal in de gevel zijn boven elkaar twee hoge lancetvensters, een oculus en een klein smal lancetvenstertje uitgewerkt. Gelijkaardige oculi komen voor in de oostelijke puntgevels van de hoofdbeuk en het koor en in spoorvorm als bovenlicht in de noordelijke middenbeukmuur. Zij worden door Joseph Coenen gedateerd als dertiende-eeuws. Gelijkaardige kleine lancetvensters treft men hoog aan in de puntgevels van de zuidelijke dwarsbeuk en de hoofdbeuk. De puntgevel van de noordelijke kruisbeuk vertoont een rijker, onderaan gesloten, tweedelig venster met driepasmotief.

Joseph Coenen wees er ook op dat in het schip, kruisbeuk en koor balksporen zijn die wijzen op een plafond dat iets hoger was van de pijlerbogen. Deze balken rusten op de breder wordende muren, allen iets hoger dan de oorspronkelijke bogen. Hieruit leidt Jan Paquay af dat de dertiende-eeuwse kerk met een houten gewelf was afgedekt. Het schip is inderdaad voorzien van een sporekap met spantjes in rondboogvorm zodat het dertiende-eeuwse schip wellicht door een open kap was bekroond.

Bij een verbouwing in de vijftiende eeuw werden de pijlers versterkt en steunberen tegen de muren van de zijbeuken aangebracht om de nieuwe spitsboogvormige moerbogen van midden- en zijbeuken te steunen. Steunberen van de kopgevel werden tegenover de kopgevel enkele meters achteruit geplaatst. Vooral de meest westelijke steunberen werden duidelijk over de veertiende-eeuwse vensteromlijstingen gemetseld. De steunberen zijn meestal opgetrokken in silex met mergelstenen speklagen en hoekkettingen, behalve de twee westelijke aan de noordelijke zijbeuk die helemaal in mergel zijn. De

waterlijst in mergel loopt rond het kerkgebouw op de hoogte van de zijbeukvensterdorpels en vertoont een gebogen profiel, gelijkaardig met de waterlijsten boven de vensters.

De dertiende-eeuwse, open kap werd wellicht bij de laatgotische verbouwing verstopt door een plafond en zware moerbogen. Volgens Charles Thys was het koor voorzien van een gewelf en bevond zich over de middenbeuk een vlak panelenplafond, versierd met heiligenbeelden en wapenschilden, omgeven met wijnranken en bloemenkransen. Een moerbalk tegen de oostmuur van het schip vertoont op de korbelen nog steeds resten van een beschildering met bloemmotief in grijze verf. De schildering loopt tot iets onder het benedenvlak van de moerbalk wat een vroegere plafondbeplanking op de onderzijde van de moerbalken doet vermoeden. De onregelmatige, opeenvolgende zolderbalken dragen sporen van krammen die de structuur van het plafond ophielden terwijl een eenvoudig geprofileerde lat die langs de muren loopt, met daarop aansluitend op een gelijkaardige wijze geprofileerde stenen lijst, de panelen in groeven moest vatten.

Het merendeel van de beschrijving werd gehaald uit een bouwkundige nota die vermoedelijk in 1979 werd opgesteld door Willem Driesen en Jan Posen. Andere relevante literatuur is :

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Begijnhofkerk Sint-Catharina* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/37122>
- BAILLIEN, H. *Het Begijnhof van Tongeren, zijn aanleg, plaatsnamen, gebouwen en bewoonsters*, in : Het Oude Land van Loon, 9, 1954, p.105-113.
- COENEN J., *Tongeren. Kerk van 't Begijnenhof*, in : Limburg, 21, 1939-40, p.248-264.
- DE WINTER, M. ; HELSEN, J. en SEVERIJNS, P. *Het Sint-Catharinabegijnhof van Tongeren*, Hasselt, 2001.
- THYS, Ch. *Le béguinage de Tongres*, in : Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, 15, 1881.
- VANDEWAL, S. *Bewoningsgeschiedenis van het Tongerse begijnhof*, Tongeren, 2005.

3.2 Beschrijving van het bouwkundig erfgoed en aandachtspunten

INTERIEUR

Gewelven en plafond

Plafond zijbeuk (6)

Hout – 18e eeuw? (gerestaureerd 1890-1900)

Toestand goed - zijbeuken

Plafond (2) (binnenzijde en langs zoldering)

Zandsteen, hout en stucwerk – 18^e eeuw

Toestand slecht - transepten

Plafond (3)

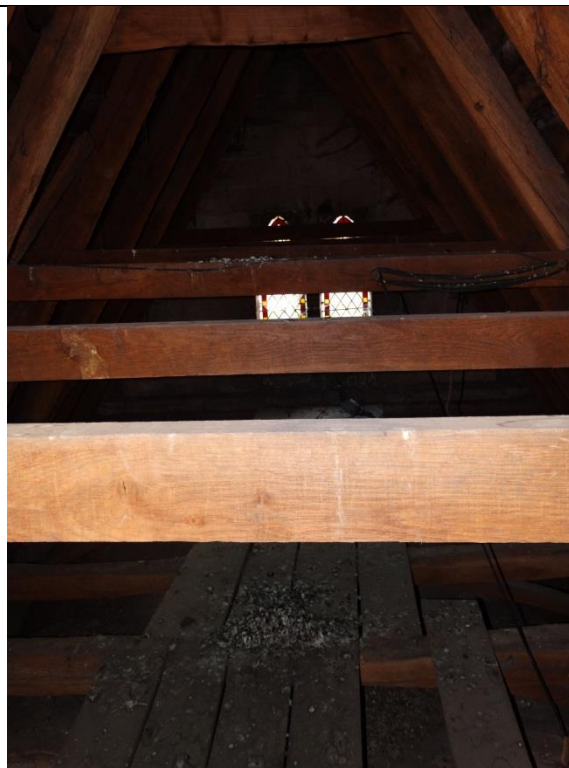
Zandsteen, hout en stucwerk – 18^e eeuw

Toestand middelmatig / slecht – middenbeuk

Zolder noordsacristie

17^e eeuw – toestand slecht

Zoldering transept noord

13^e eeuw – hout

Toestand middelmatig

Zoldering middenbeuk

13^e eeuw – hout

Toestand middelmatig

Aanzet klokkentoren

18^e eeuw – hout

Toestand middelmatig/slecht

Fragment opschrift klokkentoren

18^e eeuw – hout

Toestand middelmatig

Muurafwerking

Halfzuil (8)

Hardsteen (basis) en zandsteen – 14^e-15^e eeuw
Toestand middelmatig – achterzijde (2) en zijbeuken (6)

Muurnissen (10)

Hardsteen (basis) en zandsteen – eind 13^e eeuw
Toestand middelmatig – achterzijde en zijbeuken

Transept (2)

Zandsteen – eind 13^e eeuw
Toestand middelmatig/slecht – noord en zuid

Kapiteel (8)

Zandsteen – eind 13^e eeuw (gerestaureerd 1890-1900)

Toestand goed – achterzijde en zijbeuken

Spitsbogen (6)

Zandsteen – eind 13^e eeuw (gerestaureerd 1890-1900)

Toestand goed - zijbeuken

Zandsteen imitatie

Eind 19^e eeuw – toestand slecht

Binnenmuur/buitenmuur

Zandsteen – vrijliggend (zonder imitatie) – eind

13^e eeuw

Toestand middelmatig – zijbeuken

Zuilbasis en zuil (6)

Hardsteen (basis) en zandsteen – eind 13^e eeuw
(aanbouw 14^e-15^e eeuw)

Toestand middelmatig – middenbeuk

Kapiteel (6)

Zandsteen – 14^e-15^e eeuw (gerestaureerd 1890-1900)

Toestand goed – middenbeuk

Restant trap naar doksaal

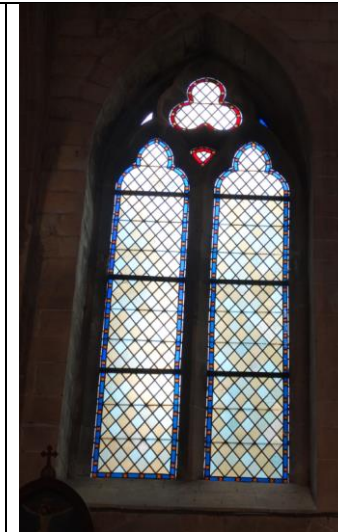

Raamprofiel (2) (binnenzijde en buitenzijde)

Zandsteen – gotisch – eind 13^e eeuw

(gerestaureerd 1890-1900)

Toestand middelmatig - transepten

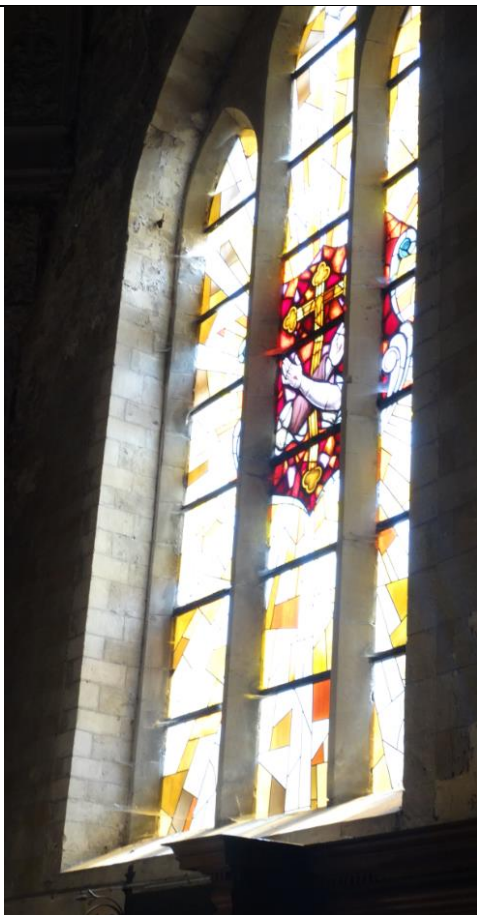

Raamprofiel (12) (binnenzijde en buitenzijde)

Zandsteen – gotisch – eind 13^e eeuw

(gerestaureerd 1890-1900)

Toestand middelmatig - zijbeuken

Raamprofiel (1)

Zandsteen – neogotisch – eind 13^e eeuw
(gerestaureerd 1890-1900)

Toestand middelmatig – koor zuidzijde

Profielen

20^e eeuw – toestand goed

Koor noordzijde (onder het orgel)

Sacristie noord (binnenzicht naar buitendeur)

17^e eeuw – toestand slecht

Raamprofiel koor (langs achterzijde)

13^e eeuw – zandsteen

Toestand middelmatig

Muur zolder boven noordsacristie

Hout – 17^e eeuw

Toestand middelmatig

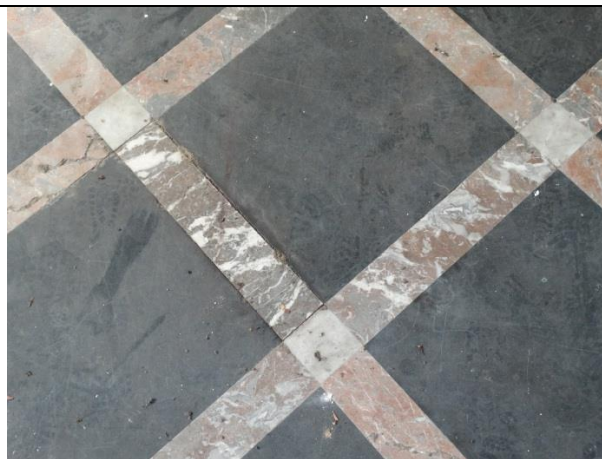
Vloer

Vloer

Hardsteen – 18^e eeuw?

Toestand middelmatig/slecht – zijbeuken

Vloer

Hardsteen en marmer – 18^e eeuw

Toestand middelmatig/slecht – schip

EXTERIEUR

Dak

Klokkentoren

18^e eeuw – hout en leien

Toestand middelmatig

Opstand en buitenschrijnwerk

Buitenzijde (noord) met ramen en steunberen

Hardsteen en zandsteen – 13^e-15^e eeuw

(gerestaureerd 1890-1890)

Toestand middelmatig/slecht

Buitenmuur transept noord met dichtgemaakte toegang naar het voormalige kerkhof

13^e-19^e eeuw – hardsteen en zandsteen – toestand middelmatig

Toegangsdeur en portaal

19^e eeuw – hout en hardsteen

Toestand slecht

Basis westgevel (naast hoofdportaal)

13^e eeuw – hardsteen

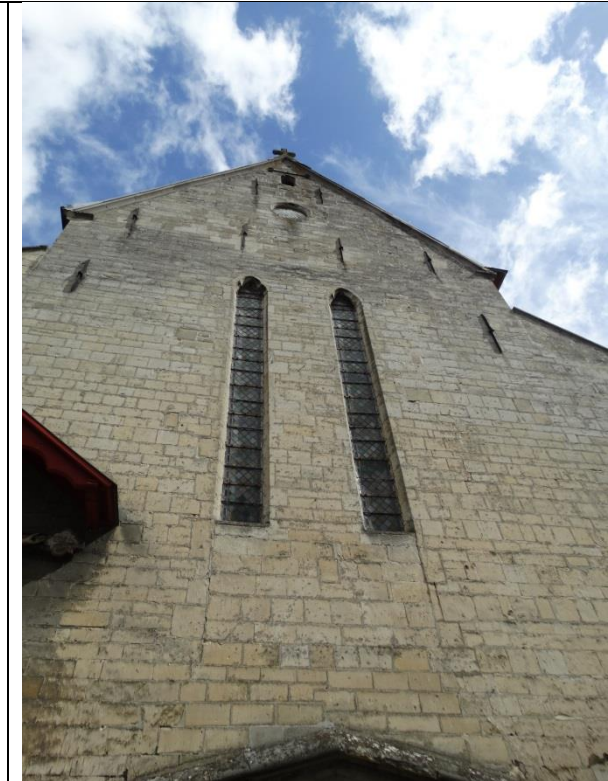
Toestand middelmatig

Rondboogramen (6)

Zandsteen – 18^e eeuw

Toestand middelmatig/slecht – zijbeuken

Gevel en ramen boven hoofdportaal (west)

13^e eeuw (gerestaureerd 1890-1900) – zandsteen

Toestand middelmatig

Gotisch raamprofiel (dichtgemaakt)

13^e eeuw – zandsteen

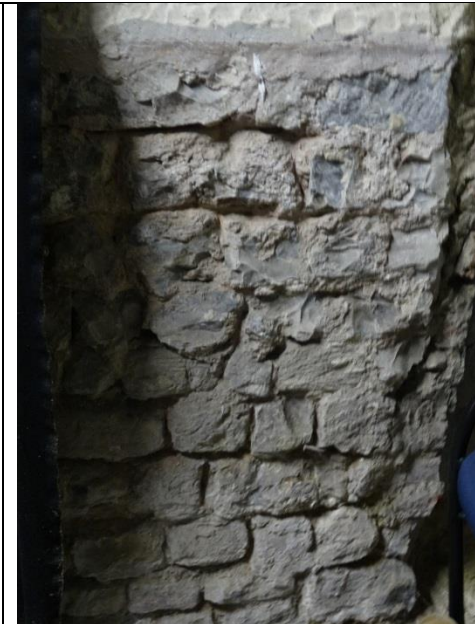
Toestand middelmatig

Sacristie zuid (binnenzijde en buitenzijde)

1890-1900 – neogotisch

Toestand slecht

Buitenmuur koor

Primitieve fase – hardsteen

Toestand middelmatig – koor en sacristieën

Buitenmuur ruimte zolder boven noordsacristie

Baksteen en zandsteen – 17^e eeuw

Toestand slecht

Buitenmuur koorzijde (oost)

Baksteen, hardsteen en zandsteen – 13^e eeuw met verbouwingen

Toestand middelmatig

Aandachtspunten

Monumentenwacht Limburg vzw wees o.b.v. een aantal bouwkundige en interieurinspecties van de kerk (2009, 2013) op een reeks gebreken en formuleerde het advies dat een aantal hiervan dringend aangepakt diende te worden. Het bouwkundig rapport van 2013 vermeldt expliciet dat de vaststellingen die in 2009 werden gedaan in 2013 nog steeds actueel zijn.

De gebreken betreffen alle gebouwonderdelen en een groot aantal interieurelementen en zijn, zoals te verwachten, onderling gerelateerd. Zo veroorzaken verschoven of kapotte leien lekken in het dak waardoor de dragende houten dakconstructie vernat, en uiteindelijk verrot, en waardoor ook schade aan de gewelven ontstaat. Een sprekend voorbeeld hiervan is het gat in het gewelf van het zuidelijk transept. Goten en afvoeren zijn beschadigd en/of versleten, waardoor water infiltreert in de muren en steunberen, met ook de nodige gevolgen voor het interieur. Waterinfiltratie, vorstwerking en begroeiing zorgen gezamenlijk voor afbrokkeling en loskomen van stenen in de muren en steunberen. In de rapporten wordt het gevaar voor vallende stenen dan ook als zeer reëel bestempeld. Voor wat betreft het interieur wordt gewezen op de dringende behandeling van muurschilderingen.

De aandachtspunten worden hier niet één voor één onder de loep genomen. Voor een gedetailleerde oplijsting van alle aandachts-/probleempunten en de aanbevelingen om hierop een antwoord te bieden, verwijzen wij naar de desbetreffende inspectierapporten van Monumentenwacht Limburg vzw:.

- Monumentenwacht Limburg vzw, Inspectierapport interieur 2009 - Tongeren-Begijnhofkerk, inspectienummer L-4018/30647/2009/I
- Monumentenwacht Limburg vzw, Inspectierapport bouwkunde 2009 - Tongeren-Begijnhofkerk, inspectienummer L-4018/30647/2009/B
- Monumentenwacht Limburg vzw, Inspectierapport bouwkunde 2013 - Tongeren-Begijnhofkerk, inspectienummer L-4018/30647/2013/AB

De in de rapporten vermelde aandachts-/probleempunten zijn verderop in dit beheersplan wel allemaal opgenomen in de tabel met overzicht van de maatregelen die te nemen zijn in het kader van hetzij dringende onderhoudswerkzaamheden, onderhoudswerkzaamheden en restauratiewerkzaamheden.

De fotoreeks hieronder is enkel bedoeld om een eerste indruk te geven van aandachts-/probleempunten aan het gebouw.

Scheuren tussen steunberen zijbeuken en zijmuur

Begroeiingen

Voegwerk

dakbedekking en aansluiting sacristie zuid

Vocht en schimmels

Aantasting door uitwerpselen duiven (bovenwerk plafond)

Houtworm (dakgebinte)

Elektriciteit en leidingen

Aantasting imitatie zandsteen (binnenmuur) door vocht

Voegen binnenwerk

3.3 Beschrijving erfgoed : onroerend (uit de aard en door de bestemming) en roerend

Het roerend patrimonium bestaat uit een tweehonderdtal objecten, grotendeels daterend uit de achttiende eeuw (koorgestoelte, zijaltaren door Jan Caproens, Daniel van Vlieden en Henry Fabry, doksaal door Henry Fabry, hoofdaltaar door Gaspar de Crayer, preekstoel door Robert Verburgh etc.) of de periode 1890-1950 (twee meest recente restauratiefases). De twee oudste interieurstukken zijn de twee gotische wijwatervaten uit de vijftiende eeuw.

Belangrijk te vermelden zijn de muurschilderingen. De 'boom van Jesse' boven het hoofdportaal is van belang net zoals enkele schilderijen boven het koor (zichtbaar vanaf de zoldering) en achter de koorbanken. Eveneens belangrijk is de aanwezigheid van een collectie van circa vijftig hardstenen grafplaten uit de periode 14^e-19e eeuw.

Een eerste uitgebreide inventaris van het patrimonium werd opgesteld in 1991 door Christina Ceulemans en Johan Helsen in opdracht van het OCMW. Deze inventaris betreft de objecten van de voormalige Godshuizencommissie en behandelt bijgevolg de objecten die behoorden tot de begijnhofkerk én tot het Sint-Jakobusgasthuis. In 2003 werd een nieuwe inventaris opgesteld voor de stukken die uitsluitend de begijnhofkerk betreffen. Er werd toen ook een afzonderlijke inventaris opgesteld van de grafmonumenten in en rond de kerk. In 2007 werd tenslotte een uitgebreide inventaris gemaakt van de textilia behorend tot de collectie van het begijnhof, gasthuis, OCMW (herkomst onbepaald) en stad.

Omwille van het gezamenlijk beheer van het patrimonium van het begijnhof en oude gasthuis door de Godshuizencommissie en later het OCMW gaat het onvermijdelijk zijn dat er stukken tussen beide collecties gemigreerd hebben. Daarbij werden tot 1994 ook nog stukken tentoongesteld in het stadsmuseum waarvan de herkomst niet altijd even duidelijk was. Voor wat betreft het meubilair (vaststaand en los), de beelden en schilderijen (voor circa 1800) en een deel van de metalen is de herkomst goed te achterhalen. Dit is echter niet het geval voor de textilia en de stukken daterend 19^e-20^e eeuw.

Bij de beschrijving is ervoor gekozen om objecten en onderdelen (roerend en onroerend) een kleurencodering te geven. Momenteel is er voor ~~gekozen~~ geopteerd om nog geen objecten aan te duiden als cultuurgoederen, onlosmakelijk verbonden aan de kerk. Met de kleurcodering willen we echter een eerste aanzet hiertoe geven. Dit dient verder uitgewerkt te worden in het kader van een restauratiedossier.

Rood = te bewaren of restaureren. Dit maakt onlosmakelijk deel uit van het gebouw. Deze objecten of onderdelen bevinden zich in de historische context van het gebouw en dienen als dusdanig bewaard of teruggeplaatst te worden. Deze objecten behoren tot de nagelvaste interieurafwerving.

Blauw = te bewaren of restaureren. Dit maakt onlosmakelijk deel uit van het patrimonium van het gebouw. Deze objecten worden bewaard in depot. Deze kunnen na onderzoek en in het kader van de restauratie opgenomen worden als cultuurgoederen.

Oranje = objecten of onderdelen te bekijken in functie van het gebruik van het gebouw en in overleg. Deze objecten of onderdelen maakten deel uit van de historische context, maar zijn als dusdanig aangepast. Restauratie of terugbrengen naar een bepaalde periode is mogelijk maar niet noodzakelijk. Deze objecten kunnen mogelijk als cultuurgoederen opgenomen worden.

Groen = deze onderdelen kunnen vrij of eigentijds ingevuld of aangepast worden. De historische waarde van deze objecten of onderdelen is verloren gegaan, niet relevant of zodanig aangepast dat de erfgoedwaarde verloren is. De mogelijkheid tot afstoten kan onderzocht worden. Deze objecten zullen waarschijnlijk niet als cultuurgoederen opgenomen worden.

Voor de grafstenen en de textielcollectie werd een afzonderlijke inventaris opgemaakt (zie als bijlage).

Nagelvaste interieurafwerking (onroerend door de aard)

Hoofdaltaar B-001
1650-1675 – barok – eik – Gaspar De Crayer
Toestand middelmatig – koor

Zijaltaar H. Familie B-012
1681-1700 – barok – eik
Toestand slecht – transept noord

Zijaltaar OLV B-013
1683-1700 – barok – eik
Toestand slecht – transept noord

Zijaltaar H. Catharina B-015
1682-1700 – barok – eik
Toestand slecht – transept zuid

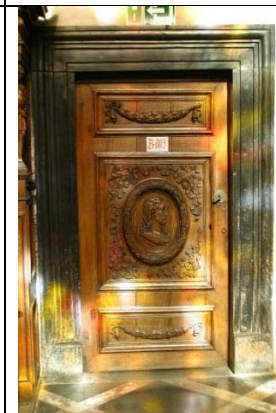
Zijaltaar H. Antonius B-016
1689-1700 – barok – eik
Toestand slecht – transept zuid

Nis 'Ecce Homo' B-017
1686-1700 – barok – eik
Toestand middelmatig – transept zuid

Deur zuidsacristie B-002
18^e eeuw – Louis XVI – eik
Toestand middelmatig

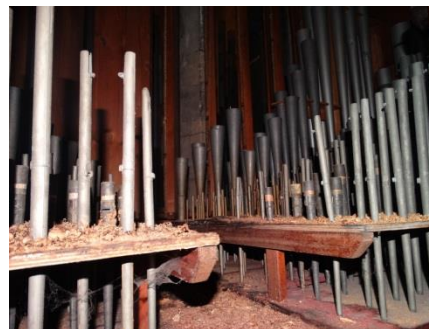
Deur noordsacristie B-003
18^e eeuw – Louis XVI – eik
Toestand middelmatig

Deur transept noordzijde B-014
1686-1700 – barok – eik
Toestand middelmatig

Orgel B-104
1950-1960 – eik en metaal
Toestand slecht – zijbeuk noord en koor

Orgelkast B-104
1950-1960 – eik en metaal
Toestand slecht – boven noordsacristie

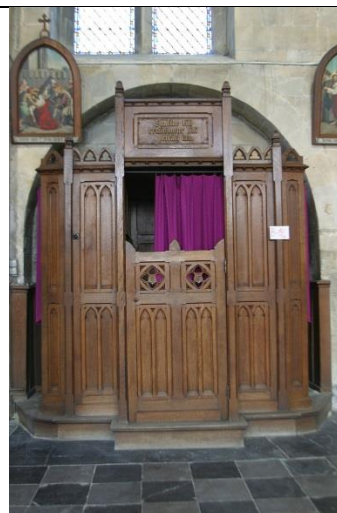
Muurschildering stamboom Maria B-112
16^e eeuw (1890, 1936) – renaissance
Toestand slecht – hoofdbeuk ingang

Koorgestoelte B-004
1655-1670 – eik
Toestand middelmatig/slecht

Biechtstoel B-020/b
1780-1830 – eik
Toestand slecht – zijbeuk zuid

Biechtstoel B-019/a
1950-1970 – neogotiek – eik
Toestand middelmatig – zijbeuk noord

Biechtstoel B-019/b
1670-1675 – barok – eik
Toestand middelmatig – zijbeuk noord

Biechtstoel B-020/a
1875-1925 – neogotiek – eik
Toestand middelmatig – zijbeuk zuid

Preekstoel B-021
1700 – Robert Verburgh – eik
Toestand middelmatig

Binnendeur B-027
18e eeuw – barok – eik
Toestand middelmatig – sacristie zuid

Tochtportaal B-024
1714-1725 – barok – eik
Toestand slecht - hoofdbeuk

Sacristiekast B-026
1700-1750 – régence – eik
Toestand slecht – sacristie zuid

Muurschildering zn
16e eeuw? – polychromie
Toestand bedreigd (boven koorkap)

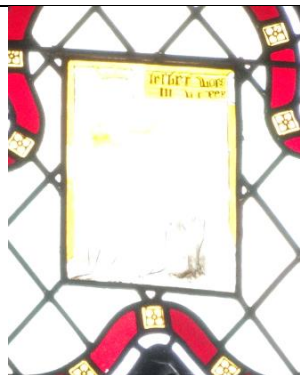
Glasraam brood en vis B-023/a
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor oostzijde

Glasraam duiven B-023/b
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor oostzijde

Glasraam zn
19^e eeuw – glas en lood
Toestand goed – zijbeuk noord

Glasraam zn
16^e eeuw – glas en lood
Toestand goed – zijbeuk zuid

Glasraam brood en vis B-023/a
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor oostzijde

Glasraam duiven B-023/b
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor oostzijde

Glasraam Minderbroeders B-022
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor zuidzijde

Glasraam Minderbroeders B-022
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor zuidzijde

Glasraam Minderbroeders B-022
Circa 1975 – glas in lood
Toestand middelmatig – koor zuidzijde

Onroerend door de bestemming

Vitrinekast B-018
Circa 1700 – eik en glas
Toestand middelmatig – transept zuid

Nis B-028
1600-1625 – vroegbarok – eik
Toestand middelmatig – sacristie zuid

Ex-voto B-103
17^e-19^e eeuw – zilver en tin
Toestand goed – zijbeuk zuid ingang (onder schilderij H.Rosa)

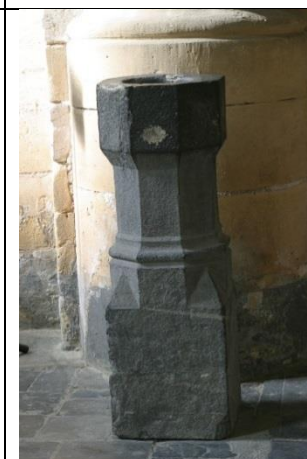
Schilderij Golgotha B-052
1649-1669 – Gaspar De Crayer – barok –
olieverf op doek – 260x180
Toestand slecht – hoofdaltaar koor

Schilderij H.Familie B-053
1683-1700 – barok – olieverf op doek –
175x117
Toestand middelmatig – transept noord

Wijwatervat B-106
16^e eeuw – natuursteen – h112,5
Toestand goed – zijbeuk noord ingang

Wijwatervat B-107
16^e eeuw – natuursteen – h103
Toestand goed – zijbeuk zuid ingang

Calvarie B051a/b/c

15^e eeuw – gotiek – gepolychromeerd hout
Toestand slecht – buitenzijde ingang

Madonna met Kind B-029

17^e eeuw – barok – Mechelen –
gepolychromeerd hout – h90
Toestand middelmatig – koor – depot

Christus op de koude steen B-042

1530-1540 – Maasland – gepolychromeerd
hout – 100x45x40
Toestand middelmatig – nis transept zuid

OLV van Banneux B-043

Circa 1945 – gips – 140x40x35
Toestand middelmatig – zijbeuk noord

Jozef met Kind B-030

18^e eeuw – gepolychromeerd hout
Toestand slecht – koor – depot

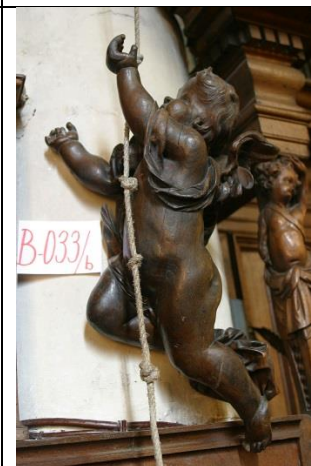
Engel B-031

1675-1725 – barok – hout – 87x35x25
Toestand slecht – koor

Engel B-032

1675-1725 – barok – hout – 87x35x25

Engel B-033a/b

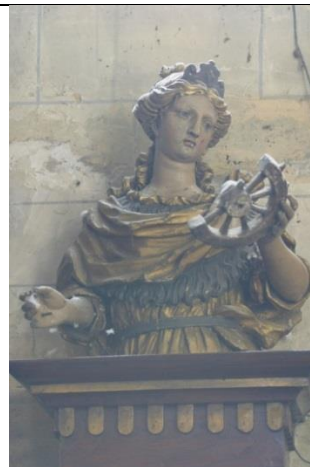
1682-1686 – Daniel van Vlierden – barok – eik
– h61
Toestand middelmatig – koor

H.Blasius van Sebaste B-034
1700-1750 – Jean Hans te Luik –
gepolychromeerd hout – 112x60x30
Toestand middelmatig – transept noord

H.Donatus van Munstereifel B-035
1700-1750 – Jean Hans te Luik –
gepolychromeerd hout – 112x60x30
Toestand goed – transept noord

H.Catharina van Alexandrie buste B-036
18^e eeuw – barok – gepolychromeerd hout –
55x50x30
Toestand goed – transept noord

H.Begga B-037
16^e eeuw – gepolychromeerd hout – 80cm
Toestand middelmatig – transept noord

H.Genoveva B-050
Begin 16^e eeuw – Limburg – hout – h82
Toestand slecht – opstelling?

OLV met Kind B-135
14^e eeuw – Maasland – gotiek –
gepolychromeerd hout – h63
Toestand goed – opstelling?

OLV met Kind B-083
18^e eeuw – staakbeeld gepolychromeerd
hout
Toestand middelmatig – transept noord

H.Catharina van Alexandrië B-084
16^e eeuw – gepolychromeerd hout
Toestand goed – transept noord

H.Rochus van Montpellier B-038
18^e eeuw – barok – gepolychromeerd hout –
77x40x25
Toestand middelmatig – transept zuid

H.Begga B-039
1575-1625 – gepolychromeerd hout –
55x50x45
Toestand middelmatig – transept zuid

OLV, Johannes en kruis B-040a/b
19^e eeuw – gepolychromeerd hout –
40x10x10
Toestand middelmatig – transept zuid

H.Anna ten Drieën B-041
Begin 16^e eeuw – gepolychromeerd hout –
h60cm
Toestand middelmatig – altaar

Piëta B-047
19^e eeuw – gepolychromeerd hout –
130x105x80
Toestand middelmatig – zijbeuk zuid

H.Catharina van Alexandrië B-048
Begin 18^e eeuw – barok – overschilderd
gepolychromeerd hout – 135x55x35
Toestand goed – zijbeuk zuid

Kruisweg B-066
Begin 20^e eeuw – neogotiek – olieverf op
doek – 50x50
Toestand middelmatig - zijbeuken

Klokken zn
17^e-18^e eeuw – ijzer
Toestand slecht

Schilderij H. Rosa van Lima B-058

18^e eeuw – barok – olieverf op paneel – 220x100

Toestand goed – zijbeuk noord ingang

Schilderij Christus en zondares B-059

17^e eeuw – barok – olieverf op doek – 225x150

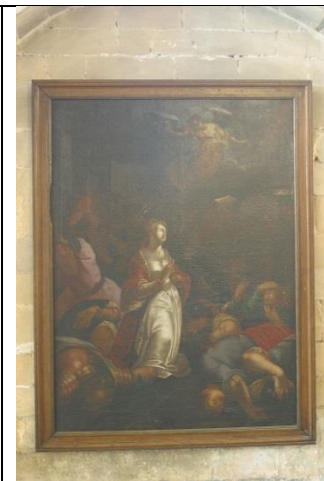
Toestand goed – zijbeuk noord

Schilderij Jezus verschijnt aan moeder B-060

17^e eeuw – barok – olieverf op doek – 110x80

Toestand goed – zijbeuk noord

Schilderij Engel en H. Catharina B-061

17^e eeuw – barok – olieverf op doek – 190x123

Toestand goed – zijbeuk zuid

Schilderij Doodstrijd Jezus B-062

17^e eeuw – Frans Walschartz te Luik – barok – olieverf op doek – 190x123

Toestand goed – zijbeuk zuid

Schilderij Marteling H. Erasmus B-063/064

17^e eeuw – barok – olieverf op doek (85x80)

Toestand goed – zijbeuk zuid ingang

Schilderij Tenhemelopneming Maria B-065

17^e eeuw – barok – olieverf op doek – 200x128

Toestand goed – zijbeuk zuid

Dienstaltaar B-005

1966 (op basis van voormalig doksaal) – eik –
atelier Ter Horst
Toestand middelmatig

Ambo B-006

1966 (op basis van voormalig doksaal) – eik
– atelier Ter Horst
Toestand middelmatig

Ambo B-007

1966 (op basis van voormalig doksaal) – eik –
atelier Ter Horst
Toestand middelmatig

Tafel B-008

1966 (op basis van voormalig doksaal) – eik –
atelier Ter Horst
Toestand middelmatig

Cultuurgoederen

In het kader van de opmaak van dit beheersplan is een eerste aanzet gegeven voor het bepalen van cultuurgoederen, behorende tot de voormalige Sint-Catharinabegijnhofkerk (zie als bijlage).

De bepaling van deze cultuurgoederen wordt echter als een studie opgenomen bij de opmaak van een restauratiedossier. De studie wordt opgenomen bij de eerste fase van het dossier (plan van eisen, stabiliteitsonderzoek, bouwhistorisch onderzoek, etc.).

4. Beschrijving van de erfgoedwaarden

De erfgoedwaarden opgenomen in het beschermingsbesluit van 1933 (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3902>) zijn het logische vertrekpunt voor de beschrijving hiervan voor de begijnhofkerk. In dit besluit, dat ook enkele andere gebouwen als monument erkent, worden weliswaar de kunsthistorische, historische en oudheidkundige waarden vermeld maar verder niet geëxpliciteerd.

4.1 (Bouw)historische waarde

Historische betekenis en rol in het stadsweefsel

De historische erfgoedwaarde van de voormalige begijnhofkerk ligt in de opeenvolgende bouwcampagnes die zowel exterieur als interieur nog kunnen worden opgemerkt. De oudste sporen gaan terug tot de tweede helft van de dertiende eeuw waardoor het één van de oudste begijnhofkerken is. De functie van het gebouw binnen het begijnhof, de latere arbeiderswijk en de huidige Unesco-werelderfgoedsite is als een baken in deze bijzondere stadswijk. Het ontstaan en de evolutie van deze wijk is te dateren vanaf 1257 tot vandaag de dag en is relatief goed te reconstrueren. De begijnhofkerk heeft binnen deze context, tot voor kort, steeds als een verbindend element gezorgd. Ten tijde van het oorspronkelijke begijnhof werd de kerk niet enkel gebruikt voor religieuze diensten, maar ook voor vergaderingen, allerhande bijeenkomsten en feesten. Er volgde een onderbreking in gebruik als publieke ruimte tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw (gebruikt als stalling, etc.). Het besloten karakter van de wijk werd ook doorbroken (afbraak poorthuis, gedeelte van de muur en bouw slachthuis en inrichting gemeenteschool). Eind negentiende eeuw werd echter terug aangesloten op een oude traditie door de paters Minderbroeders. Tot 1998 hadden zij een belangrijke rol in de wijk. Zeker in de periode 1890-1970, toen het begijnhof een echte arbeiderswijk was, mag het belang van de paters niet onderschat worden. Op het vlak van armoedebestrijding, opvoeding en scholing speelden zij een rol. De actieve functie van de voormalige begijnhofkerk binnen het maatschappelijk weefsel is de laatste jaren teniet gedaan door de sluiting van het gebouw. De site heeft echter het potentieel de historische functie van ontmoetingsplek terug op te nemen.

Het begijnhof en de begijnhofkerk zijn trouwens enkele van de weinige relictten die de allesverwoestende branden van 1673 en 1677 hebben overleefd.

Het kerkgebouw

De verschillende bouwfases zijn af te leiden uit diverse archivalische bronnen (rekeningen, liggers, testamenten, etc.). Samen met dat uitgebreide historische archief biedt het gebouw een uniek onderzoekskader. Verder is gebleken uit het dendrochronologisch onderzoek van het dakgebinte dat de kerk nog beschikt over een origineel gebinte hetgeen zeker voor Limburg uniek is. Het bestaan van de vijftiende-eeuwse vlakke zoldering onder het huidige stucwerk is bijzonder te noemen. Enkele, nu verborgen, muurschilderingen (zestiende-eeuws? of vroeger) vragen de nodige aandacht.

Daarop aansluitend beschikt het kerkexterieur over een relatief homogeen (neo)gotisch architecturaal geheel. Weliswaar is het gebouw eind negentiende eeuw gerestaureerd naar een neogotische stijl, maar met behoud van en aandacht voor de toen aanwezige gotische elementen. Het interieur voelt eveneens aan als een visueel geheel, behalve enkele kleine toevoegingen door de paters Minderbroeders, en is te situeren in een barokke stijl. Het doortrekken van de (neo)gotische stijl aan de buitenzijde en de barokke stijl aan de binnenzijde zorgen voor een uniform kader. Zie ook verder in de beschrijving van het onroerend erfgoed (3.3) waarin een waardebeoordeling werd gedaan.

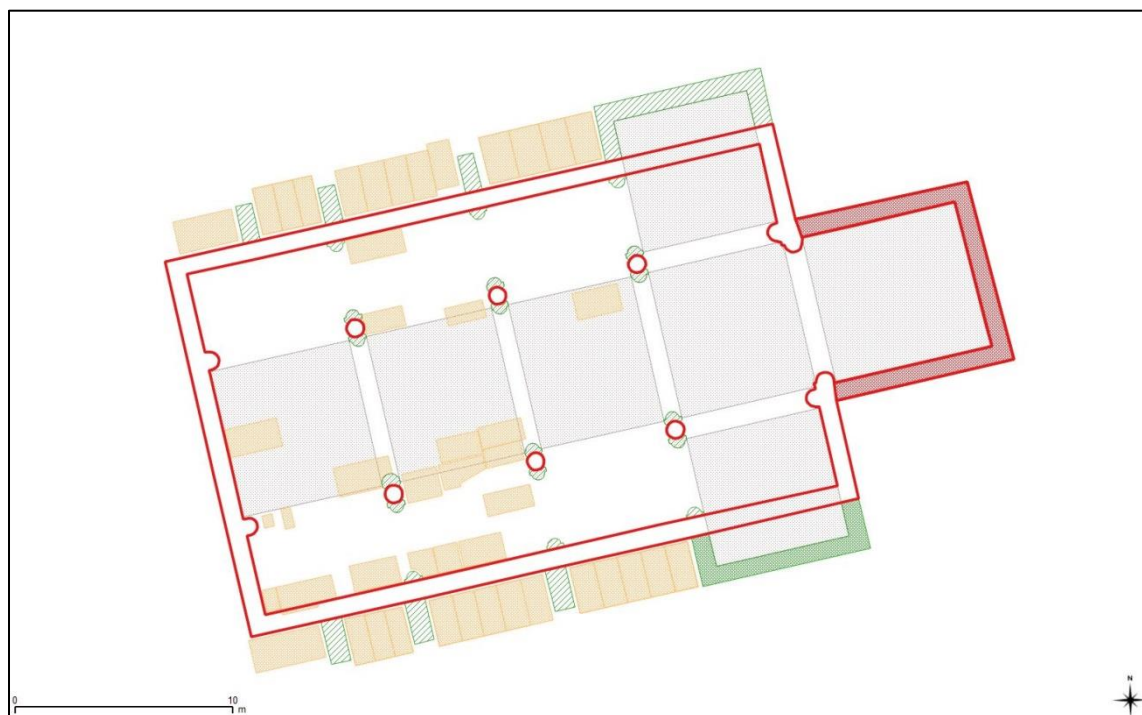
De begijnhofkerk is tot op heden voor zover gekend slechts eenmaal het voorwerp geweest van een bouwhistorisch onderzoek. In het kader van het ontwerp van een restauratiedossier trachtte architect Jan Posen het bouwverhaal van de kerk te ontwarren. In het grondplan onderscheidde hij de volgende fasen:

- fase 1 - vóór 1243: het koor (zie grondplan: rood gearceerd);
- fase 2 - 1250-1300: het driebeukig schip (zie grondplan: rood);
- fase 3 – 14de-15de eeuw: bouw van het zuid- (3a) en noordtransept (3b), versteviging van de bestaande kolommen, pilasters tegen de noord- en zuidmuren van het schip – intern en steunberen tegen de noord- en zuidmuren van het schip – extern (zie grondplan: groen gearceerd);
- fase 4 – 18de eeuw: toevoeging van het gepleisterde gewelf in middenschip, transept en koor.

Bij deze fasering rijzen echter enkele vragen.

Het is onduidelijk waarom het koor ouder dan het schip wordt gedateerd. Een inspectie van het vrijgemaakte muurwerk in de hoek koor-noordelijke zijbeuk (d.i. de zuidwesthoek van de noordsacristie) laat een doorlopend muurparament zien, zonder wijziging in uitzicht of aanwezigheid van een bouwnaad.

Los van de plausibele fasering van het transept – eerst zuidtransept, vervolgens noordtransept – is de uitbreiding toch zeer gering. Zij omvat in beide gevallen een diepte van 2,50 m, d.w.z. een uitbreiding van telkens maar 15 m². Dit is natuurlijk uitgaande van een eenvoudig driebeukig schip. Misschien moet men hier eerder denken aan een verbouwing van een oorspronkelijk kerkplan in de vorm van een Latijns kruis, waarvan de beide armuiteinden in fase 3 werden verbouwd.

Grondplan van de begijnhofkerk met aanduiding van de bouwfases volgens architect Posen. Fase 1 = rood gearceerd), fase 2 = rode lijn, fase 3a =volgroen, fase 3b =groen gearceerd, fase 4 = grijs gearceerd. Ook aangeduid is de huidige positie van de grafstenen binnen en buiten de kerk (oranje).

4.2 Kunsthistorische waarde

We merken ook op dat het aanwezige roerende patrimonium eveneens zeer bijzonder is. Het begijnhof kreeg tijdens de nasleep van de Franse Revolutie een apart statuut en werd ondergebracht binnen de Godshuizencommissie. Van bij de oprichtingen van de commissie was er aandacht voor het aanwezige patrimonium van zowel het voormalige begijnhof (waarvan de huisjes tot ver in de negentiende eeuw door deze commissie verhuurd werden) als het voormalige Sint-Jakobusgasthuis (dat werd omgevormd tot een hospitaal). De collectie van de Godshuizencommissie werd weliswaar aangevuld (voornamelijk op het vlak van textilia en enkele heiligenbeelden), maar daarentegen werden de collecties van zowel het gasthuis als het begijnhof in oorspronkelijk ensemble bewaard. De enige 'verliezen' zijn de verkoop van het prachtige apostelenretabel (het oudste houten retabel in de Nederlanden) in 1888 aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Dit gebeurde samen met de verkoop van een monstrans en koorgesp. En verder ook de verkoop van de barokke orgelkast van de hand van Andries Severijn die sinds 1903 in de Hasseltse Minderbroederskerk staat.

Met de paters Minderbroeders werden bovendien afspraken gemaakt omtrent het gebruik en beheer van het patrimonium. Een aanzienlijk deel van de collectie werd bovendien tentoongesteld in het voormalige gasthuismuseum en nadien het stadsmuseum. En een aanzienlijk deel bleef bewaard in de gebouwen van de Godshuizencommissie, later COO, OCMW en nu het stedelijk depot. Bijgevolg beschikken we over een homogeen patrimonium, grotendeels pre-Franse Revolutietijd. Het patrimonium is afkomstig, voor wat betreft de 14^e-16^e-eeuwse objecten, uit de Maas-Rijnregio. Het 17^e-18^e-eeuwse patrimonium is voornamelijk afkomstig uit Luikse ateliers. Opvallend is dat er zeer vaak naar kwalitatieve uitvoerders werd gekeken. Zie ook verder in de inventaris van het roerend patrimonium (3.4) waarin eveneens een waardebeoordeling werd gedaan.

Om te besluiten mogen we zeggen dat omwille van de bestaande architectuur (homogeniteit, oorspronkelijk dakgebinte, zoldering onder het stucwerk), het aanwezige patrimonium (grotendeels pre-Franse Revolutie), de aanwezigheid van archivalische bronnen (gaande vanaf de ontwikkeling van het begijnhof op de huidige plek tot nu), de evolutie van de stadswijk en de ligging binnen de stad, de voormalige Sint-Catharinabegijnhofkerk een gebouw is met een bijzondere geschiedenis en na de OLV-basiliek één van de meest merkwaardige historische gebouwen is in de binnenstad.

4.3 Oudheidkundige waarde

Hogerop hebben wij reeds aangehaald hoe beperkt onze kennis voor het stadsdeel van de begijnhofkerk in de volle middeleeuwen is. Het lijkt aannemelijk dat het stadsdeel in kwestie, samen met andere delen aan de oostzijde van de stad, tussen 2de- en 4de-eeuwse muur, grotendeels onbewoond bleef.

Misschien lagen hier wel tuinen of weiden en boomgaarden.

Hoedanook, rond het midden van de 13de eeuw blijkt hier voldoende plaats beschikbaar te zijn om een begijnhof, dat oorspronkelijk aan de huidige Sint-Truidersteenweg lag, te vestigen. Dit begijnhof beschikte over zijn eigen kerk. Uit de bouwhistorische nota, die heel wat onduidelijkheden blootlegt en die zelf ook bevat, blijkt alvast dat het kerkgebouw enkele verbouwingen heeft ondergaan waarvan minstens een aantal sporen in de bodem zullen hebben nagelaten. Zo kan men bijv. vermoeden dat de bouw van de transepten resulteerde in de afbraak van bestaande muren, waarvan de funderingen nog bewaard zijn in de bodem.

In de loop van de geschiedenis van het gebouw werden bovendien ook een aantal grafkelders in de kerkvloer aangelegd. Over de dimensies van de kelders zelf en de locatie van sommige ervan tasten wij in het duister. Wel weten wij dat een aantal grafstenen in 1841 uit hun originele plaats in de kerkvloer werden verwijderd: een deel ervan werd verkocht, een ander deel werd vóór en in de buitenmuren van de kerk ingemetseld. Tenslotte werd nog een deel ogenschijnlijk willekeurig teruggeplaatst in de vloer, zonder dat er schijnbaar rekening werd gehouden met de effectieve aanwezigheid van een grafkelder. Verzakkingen in de vloer zijn waarschijnlijk te koppelen aan aanwezige grafkelders, die al dan niet gedeeltelijk werden heropgevuld.

5. Beheersvisie en doelstellingen

5.1 Doelstelling 1 : Instandhouding

5.1.1. Restauratie

In een eerste fase dient in het kader van het lange termijn bewaren van de erfgoedwaarden een restauratiedossier gestart te worden voor het dak met het dakgebinte en aanhorigheden. In een tweede fase dient er aandacht te gaan aan de problematiek van opstijgend vocht en aan de stabiliteit van de steunberen. In de mate dat onderzoeken of werkzaamheden die kaderen in het restauratiedossier, zoals bijv. vochtbestrijding, stabiliteit, nutsleidingen, en omgevingsaanleg ook een impact hebben op de ondergrond van en rondom de kerk, zal een archeologisch onderzoek dienen te garanderen dat archeologische erfgoedwaarden niet ongedocumenteerd verloren gaan.

In latere fases dient gekeken te worden welke de noden zijn voor volgende onderdelen van restauratie.

Terzijde dient opgemerkt te worden dat het merendeel van de objecten roerend patrimonium de afgelopen jaren een restauratie of conserverende behandeling hebben ondergaan. Een aandachtspunt vormen echter de objecten die onroerend zijn uit de aard zoals de biechtstoelen, preekstoel, altaren, etc. Deze dienen op middellange termijn een behandeling te ondergaan. Voor wat betreft het roerend patrimonium dient op een hedendaagse en verantwoorde manier gekeken te worden welke objecten deel uitmaken van de historische collectie van de voormalige begijnhofkerk en welke objecten aanwinsten zijn zonder kunsthistorische of lokale betekenis. Dit sluit aan op het bepalen van de cultuurgoederen van dit gebouw hetgeen zal gebeuren naar aanleiding van het restauratiedossier. Deze vraag kan gesteld worden voor bijvoorbeeld het orgel, het Maria-altaartje (noordzijde) en objecten uit de periode van de Minderbroeders. Binnen het restauratiedossier zullen de objecten die onroerend zijn door bestemming gemotiveerd worden als zijnde cultuurgoederen.

Binnen het restauratiedossier dient ook tijdens de eerste fase aandacht uit te gaan naar de verwarmingsinstallatie. Deze is verouderd en niet voldoende om een kwalitatieve instandhouding van het gebouw te garanderen.

5.1.2. Onderhoud

De eigenaar van het gebouw heeft onderhoudsplicht en zal het monument 'als een goede huisvader' beheren. Het behoud als monument vormt een belangrijke doelstelling. Er zullen jaarlijkse inspecties plaatsvinden door Monumentenwacht en indien nodig onderhoudswerken (zowel terugkerende als éénmalige werken) om de kerk in goede staat te behouden voor de toekomst.

5.2 Doelstelling 2 : Openstelling en gebruik

Het openstellen van het gebouw is van belang om de voormalige begijnhofkerk terug een actieve rol in de wijk te laten spelen. Belangrijker is echter dat het gebouw op deze manier opnieuw in gebruik wordt genomen, hetgeen zowel naar behoud en beheer als naar toezicht toe van grote waarde is. De fysieke toegankelijkheid van het gebouw is quasi optimaal.

Bovenstaande doelstellingen beogen, behalve het behoud van de erfgoedwaardes van het gebouw en de site, het terug activeren van dit gebouw binnen de wijk en het stedelijk weefsel. Een eerste nevendoelstelling binnen de bestemming is het gebouw na aanpassingen terug toegankelijk te maken voor toeristisch gebruik.

Een tweede nevendoelstelling is het gebouw in te schakelen binnen het socio-culturele weefsel van de stad. De mogelijkheden tot samenwerking met het naastgelegen Poverello (die de gebouwen van het voormalige Minderbroedersklooster gebruiken) zijn aanwezig. Deze groep is ook vragende partij voor een samenwerking (stilteruimte, bezinning, etc.). Dankzij het feit dat hun gebouw gelegen is naast de begijnhofkerk biedt dit verregaande mogelijkheden tot samenwerking en gebruik van de begijnhofkerk zelf. Er is eveneens mogelijkheid tot samenwerking met begijnhofmuseum Beghina (en ook vraag van hen) hetgeen de toeristische 'noden' zou kunnen opvullen. De vraag naar bijkomende culturele gebruikruimte mag echter ook niet uit het oog worden verloren. Idealiter wordt de kerk, in afspraak met de toekomstige hoofdgebruiker(s) ter beschikking gesteld voor culturele activiteiten, rekening houdend met het eigen karakter van de site en het gebouw. Dit publieksgerichte gebruik moet echter in rekening gebracht worden met volgende restauratiefases hetgeen wil zeggen dat na het terug openstellen van het gebouw (gepland voor 2019) het gebouw vervolgens zo weinig mogelijk terug definitief wordt gesloten.

6. Maatregelen

De hierboven opgenomen beschrijving van de erfgoedwaarden (punt 4) en de visie op het toekomstig beheer (punt 5) illustreren duidelijk dat de begijnhofkerk op lokaal én bovenlokaal niveau waardevol erfgoed is en een groot gebruiks- en belevingspotentieel heeft. Anderzijds leggen zij ook de vinger op de wonde: om dit erfgoed op een verantwoorde manier te bewaren, te beheren en te gebruiken, is het onontbeerlijk dat dit monument de zorgen krijgt toegediend die het al geruime tijd verdient.

In eerste instantie gaat het om een urgente inhaaloperatie om de integriteit van het gebouw te vrijwaren: hiermee bedoelen wij **dringende onderhoudswerkzaamheden**.

Vervolgens dient een grondig, omvattend plan van aanpak voor het gebouw (exterieur en interieur) te worden vertaald in een **globaal restauratieproject** dat verzekert dat het gebouw optimaal wordt behouden en beheerd voor lange termijn gebruik. Midden jaren 2000 werd geïnvesteerd in een aanpassing van de **elektrische installatie**. Niettemin dient het gebouw een grondige inspectie te krijgen op het vlak van zowel elektriciteit als **brandbeveiliging**. Deze werken zijn niet premiegerechtigd, maar noodzakelijk opdat het monument voldoet aan de geldende normen. Een **algemene veiligheidsanalyse** van het gebouw is noodzakelijk in functie van het terugplaatsen van het **roerend patrimonium**. Indien de kerk op korte termijn terug wordt opengesteld, zijn er echter werken nodig aan het **plafond**. Hieraan gekoppeld kan het roerend patrimonium (beelden, schilderijen) teruggeplaatst worden, mits er voldaan is aan de vereisten op het vlak van veiligheid (alarm en toegangen) en **klimaat** (verwarmingsinstallatie).

Bij de opmaak van dit beheersplan is bovendien gebleken hoe beperkt de kennis van de bouwgeschiedenis van dit gebouw is. Onderzoeken ter plaatse en onderzoek in de rekeningen van het begijnhof en opvolgers hebben heel wat informatie opgeleverd. Maar toch blijken er hiaten en onduidelijkheden te zijn in de bouwgeschiedenis. Van de bouwfases uit de 14^e-15^e eeuw is weinig geweten. Ook uit de periode van de Minderbroeders is niet steeds duidelijk hetgeen er gebeurd is. Indien er structurele restauratiewerkzaamheden beginnen, is de opmaak van een grondige **bouwhistorische studie** een absolute vereiste.

Eveneens dient een **collectieplan** opgesteld te worden voor het beheer van het roerend patrimonium, opgesplitst in de objecten die onroerend zijn door bestemming en de cultuurobjecten. In het kader van een algemeen restauratiedossier zal er bijzondere aandacht zijn voor het beheer en terugplaatsen van objecten uit de **interieurafwerking**.

Het **behoud en de restauratie van het dakgebinte** wordt als een aparte maatregel beschouwt. Het dakgebinte dateert, aldus de dendrochronologische studie, van de bouw van de kerk (dertiende eeuw). Samen met enkele voormalige buitenmuren (nu verwerkt in de muren met de sacristieën en het koor) vormt het gebinte het oudste gedeelte van de kerk. Vermoedelijk is dit het oudste dakgebinte op het Tongerse grondgebied. Ook de constructie zelf is een zeer mooi voorbeeld van houtbouw in deze streek. Er kan bij een restauratiedossier eveneens de overweging gemaakt worden en onderzocht worden welke de mogelijkheden zijn tot het terug openleggen van het dakgebinte (zoals oorspronkelijk) en het verwijderen van het achttiende-eeuwse stucwerk dat duidelijk van mindere kwaliteit is (zowel technisch als kunsthistorisch).

Om een goed beheer van de bovenliggende ruimtes, dakgebinte en daken te kunnen doen, dient eveneens een **vaste trap** te worden voorzien naar de **zoldering**. Deze zou bijvoorbeeld ingewerkt kunnen worden als een draaitrap in de noord-sacristie.

Na de restauratiecampagne kan de goede staat van het gebouw verder worden gegarandeerd door **onderhoudswerkzaamheden**, waarvan de noodzaak en regelmaat worden bepaald via een permanente **monitoring**. Enkel op deze manier is de toekomst van de begijnhofkerk op lange termijn gegarandeerd en kan dit monument transformeren van een leeg en tanend omhulsel naar een bruikbaar en levend gebouw dat relevant is en blijft voor volgende generaties.

Er dient ook geïnvesteerd te worden in een aangepaste **alarminstallatie** alsook in **aangepaste toegangen** (zowel de hoofd- als de achteringang zijn amper beveiligd). Afhankelijk van de bestemming van het gebouw dient ook rekening gehouden te worden met een uitbreiding van de nutsvoorzieningen (elektriciteit, toilet, etc.). Er dient eveneens onderzocht te worden of het opportuun is een doorgang te maken via de achterzijde naar het voormalige Minderbroedersklooster (ivm mogelijkheden tot samenwerking, toilet, etc.). Er dient eveneens onderzocht te worden of het mogelijk is de doorgang via de kerk (noordtransept) naar het voormalige kerkhof terug open te maken en de deur eventueel te vervangen door een glazen inkijk.

Het overzicht van werkzaamheden dat hieronder aan bod komt, is hoegenaamd niet nieuw. Doorheen de jaren hebben verschillende architecten en experts in diverse facetten van de monumentenzorg hun licht laten schijnen op de problematische toestand van de kerk en haar goederen. Wij hebben dus kunnen putten uit een lange traditie van voorstellen voor acties tot behoud van dit patrimonium, vaak na inspecties 'op het terrein'. Het voordeel van een dergelijke traditie van niet-uitgevoerde voorstellen is echter meteen ook een trieste getuigenis van hoe lang diezelfde problemen, ondertussen versterkt door jarenlange inactiviteit, dit monument aantasten.

Opzet is niet om hier een exhaustieve lijst met uit te voeren werken aan te reiken. Hieronder in de tabel worden de aanbevolen maatregelen uit beschikbare verslagen, nota's en rapporten (van betrokken architecten, onderzoekers of resulterend uit bouwkundige en interieurinspecties door Monumentenwacht) in een aantal grote onderdelen ingepast (daken, interieur, exterieur ...) en gefaseerd naargelang het gaat om het dringende onderhoudswerkzaamheden (DONDH), onderhoudswerkzaamheden (ONDH) en restauratiewerkzaamheden (REST).

aard werkzaamheden	omschrijving werkzaamheden	eenmalig	periodiek
DONDH/REST	inrichting bouwplaats	x	
REST	bouwhistorische studie	x	
REST	stabiliteitsonderzoek	x	
REST	archeologisch vooronderzoek/begeleiding	x	
REST	onderzoek muurafwerkingslagen	x	
	DAKEN		
DONDH	Herstelling van de dakbedekking (beschadigde en/of verschoven leien)	x	
DONDH	herstel/plaatsing vogelwering	x	
DONDH	Reiniging/herstelling van goten, afvoeren en aansluiting op riolering	x	
REST	demontage/plaatsing dakbedekking	x	
REST	toegankelijk maken dakbedekking		
REST	demontage/behandeling houten dakconstructie	x	
REST	toegankelijk maken dakconstructie/zolders	x	
REST	herstel & behandeling dakkapellen	x	
REST	herstel en behandeling dakruiter	x	
REST	vernieuwing goten en afvoeren en aansluiting op riolering	x	

ONDH	nazicht/herstel van dakbedekking, -verbindingen en -aansluitingen		1j
ONDH	nazicht/aanpak van aantasting houtwerk door houtborende insecten		1j
ONDH	reinigen zolder		3j
ONDH	nazicht zolder		1j
ONDH	nazicht/herstel vogelwering		regelm
ONDH	nazicht/herstel hang- en sluitwerk daken/dakkapellen/dakruiter		3j
ONDH	nazicht/herstel/reinigen van goten, kolken en regenwaterafvoeren		1j
	MUURWERK, RAMEN & DEUREN		
DONDH	Herstelling van de steunberen	x	
REST	demontage/herstel/vernieuwing stenen kroonlijsten	x	
REST	demontage/herstel/vernieuwing natuursteen en baksteen	x	
REST	injectie opstijgend vocht/behandeling regeninfiltratie	x	
REST	demontage/herstel/vernieuwing buitenschrijnwerk ramen en deuren	x	
REST	behandeling ijzerwerk	x	
REST	restauratie glas-in-lood	x	
REST	Heropenen deur noordtransept	x	
ONDH	nazicht stenen & voegwerk en reiniging muurwerk		3j
ONDH	nazicht muurwerk op opstijgend vocht/infiltratie		1j
ONDH	nazicht/onderhoud van buitenschrijnwerk		3j
ONDH	nazicht/onderhoud van ijzerwerk		3j
ONDH	nazicht/herstel/reiniging glasramen		3j
	INTERIEUR		
DONDH	herstel/fixering beschadigd gewelf	x	
DONDH	behandeling muurschilderingen	x	
DONDH	onderzoek muurschilderingen	x	
REST	Restauratie cultuurgooederen	x	
REST	demontage/herstel/behandeling tegelvloer & grafstenen	x	
REST	demontage/herstel/behandeling houten vloer	x	
REST	behandeling pleisterwerk	x	
REST	behandeling stucwerk gewelf	x	
REST	binnenschrijnwerk	x	
REST	muurafwerking	x	

REST	archeologisch onderzoek	x	
ONDH	Nazicht en onderhoud cultuurgooederen		3j
ONDH	nazicht pleisterwerk & stucwerk		1j
ONDH	nazicht muurwerk op opstijgend vocht/infiltratie		1j
ONDH	nazicht en onderhoud goederen onroerend door bestemming		1j
	TECHNISCHE INSTALLATIES		
DONDH	aanpassen plaatsing transformator	x	
REST	inrichting keuken en sanitair	x	
REST	herstel/aanpassing elektriciteitsnetwerk	x	
REST	brand- en diefstalbeveiliging	x	
REST	installatie verwarming/klimaatregeling	x	
REST	archeologisch vooronderzoek/begeleiding	x	
REST	bliksemafleider	x	3j
REST	trap naar zolders/dakconstructie	x	
ONDH	elektriciteitsnetwerk		1j
ONDH	brand- en diefstalbeveiliging		1j
ONDH	verwarming/klimaatregeling		1j
ONDH	bliksemafleider		3j
	EXTERIEUR		
DONDH	restauratie Calvarie-beeldengroep	x	
REST	rioleringswerken/drainagewerken	x	
REST	revalorisatie grafstenen	x	
REST	archeologisch vooronderzoek/begeleiding	x	

aard werkzaamheden:

7. Opvolging en evaluatie

Het hoofdstuk opvolging en evaluatie geeft aan hoe de gekozen doelstellingen worden opgevolgd en geëvalueerd. In de tabel hierboven is al aangeduid welke maatregelen dienen te worden genomen om de hoofddoelstelling, zijnde langetermijnsbehoud, -onderhoud en – gebruik van het gebouw, te realiseren. In de tabel is tevens een primaire fasering van deze maatregelen meegegeven.

Restauratie en onderhoud

In 2018 wordt een architect aangesteld om de dringende instandhoudingswerken te realiseren. Aansluitend wordt in 2019 een architect aangesteld ter realisatie van het restauratiedossier. Binnen de aanbesteding wordt gekeken naar een architect met de nodige expertise. Een interne werkgroep (gebouwenbeheer, monumentenzorg, erfgoed, financiën, stafdienst) begeleidt dit project.

Om de opvolging betreffende het onderhoud te verzekeren, wordt door de dienst gebouwen (directie technische aangelegenheden) in overleg met Monumentenwacht een onderhoudsschema opgesteld met jaarlijkse en/of recurrente onderhoudswerkzaamheden. Cfr.hoofdstuk 6, tabel ONDH (onderhoud).

Er is een abonnement bij Monumentenwacht voor dit gebouw. Tot aan de aanvang van de restauratiewerkzaamheden wordt een jaarlijkse monitoring gevraagd.

Openstellen en gebruik

Er is beslist dat na de dringende instandhoudingswerken het gebouw terug beperkt zal opengesteld worden (groepen onder begeleiding). Behalve de toeristische meerwaarde, garanderen regelmatige bezoeken dat de gidsen ook enige controle kunnen uitoefenen op de toestand van het gebouw en werking van de technische installaties.

Maatregelen

1. Elektriciteit en (brand)veiligheid

In het kader van het restauratiedossier zal de begeleidende werkgroep ervoor instaan dat er behalve voor de gewone veiligheidsvoorschriften bijzondere aandacht is voor de veiligheid van het roerend patrimonium. Dit gebeurt in overleg met het agentschap OE.

Aansluitend zal een calamiteitenplan en collectieplan worden opgemaakt.

2. Bouwgeschiedenis

Voorafgaand aan het restauratiedossier zal een grondige bouwhistorische studie gemaakt worden. Daarnaast wordt een algemene stabiliteitsstudie voorzien die, indien gepaard gaande met bodemingrepen, vergezeld zal zijn van een archeologisch (voor)onderzoek. Deze studies dienen voorafgaand de restauratie te gebeuren omdat deze van invloed op of sturend voor de uitwerking van het restauratiedossier kunnen zijn.

3. Dakgebinte

Binnen de bouwhistorische studie dient er bijzondere aandacht besteed te worden aan de geschiedenis en bewaringstoestand van het dakgebinte. Op basis van de resultaten zal de mogelijkheid tot de aard van presentatie onderzocht worden (toegankelijkheid van het dakgebinte via de zoldering of het dakgebinte zichtbaar maken vanaf de begane grond. Een aantal opties worden onderzocht : huidig gewelf wordt in stand gehouden, huidig gewelf wordt vervangen door een vlakke zoldering of dakgebinte wordt open gelaten). Dit heeft eveneens invloed op het algemene restauratiedossier.

Bestemming

Voor de kerk wordt een socio-culturele bestemming als uitgangspunt voor een toekomstige invulling voorzien. De concrete uitwerking hiervan zal gelijktijdig met het opstellen van het restauratiedossier plaatsvinden. De werkgroep zal met enkele lokale partners en kandidaat-gebruikers een overlegtraject starten.

Fasering

Fase 1: najaar 2018

- aanstelling architect voor dringende onderhoudswerkzaamheden
- aanvraag van een **erfgoedpremie** volgens de standaardprocedure (maximaal betoelaagbaar bedrag van 25.000 euro) voor dringende instandhoudingswerken aan het **exterieur**, m.n. het dak van de kerk en de goten & afvoeren.
- aanvraag van een **erfgoedpremie** volgens de standaardprocedure (maximaal betoelaagbaar bedrag van 25.000 euro) voor dringende instandhoudingswerken aan het **interieur**, m.n. het gewelf van de kerk.

Fase 2: voorjaar 2019

-Uitvoering werken:

- uitvoering van dringende instandhoudingswerken aan het dak van de kerk en de goten & afvoeren .
- uitvoering van dringende instandhoudingswerken aan het gewelf van de kerk.
- afsluiten van het dak voor vogels.
- aanpassen van de plaatsing van de transformator (?) op de zolder van de bijsacristie.
- plaatsing scheurmeters

-Aanvraag premie:

-aanvraag van een **erfgoedpremie** volgens de standaardprocedure (maximaal betoelaagbaar bedrag van 25.000 euro) voor dringende instandhoudingswerken aan het **exterieur**, m.n. de steunberen en muurwerk op goothoogte.

-aanvraag van een **erfgoedpremie** volgens de standaardprocedure (maximaal betoelaagbaar bedrag van 25.000 euro) voor **interieurswerken**, m.n. de behandeling van de muurschilderingen (en Calvarie-beeldengroep ?????) [of andere voor andere interieurwerken].

-aanvraag van een **onderzoekspremie** (maximaal betoelaagbaar bedrag van 25.000 euro) voor bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek.

Fase 3: najaar 2019

-Uitvoering werken:

-uitvoering dringende instandhoudingswerken aan de steunberen en muurwerk op goothoogte.

-uitvoering van dringende instandhoudingswerken aan muurschilderingen (en Calvarie-beeldengroep ?????)

-uitvoering bouwhistorische en materiaaltechnische studie

Fase 4: 2020

-opmaak aanvraagdossier voor erfgoedpremie volgens de bijzondere procedure ('restauratiepremie')

Fase 5: ?

Gefaseerde volledige restauratie van de begijnhofkerk:

- Hoofddaken
- Lage daken, gevels en ramen van het schip
- Lage daken, gevels en ramen van het koor en transept
- Interieur
- buitenaanleg

8. Extra toevoegingen

Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt	Pagina 8
Lijst van geplande werkzaamheden	Pagina 133
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	Niet van toepassing
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	Niet van toepassing
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	Niet van toepassing
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	Niet van toepassing
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	Niet van toepassing
Lijst van cultuurgoederen	Niet van toepassing. Zie opmerking pagina 89
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	Niet van toepassing. Zie opmerking pagina 121
Bibliografie (overzicht referenties)	Pagina 69 en 116
Extra bijlage	Inventaris textilia en inventaris grafstenen